

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS MOKSLŲ BAKALAURO PROGRAMA

IEVA BRAŽĖNAITĖ
IV kurso 2 grupės studentė

**RUSIŠKASIS MESIANIZMAS: PUTINO RUŠIJOS IDEOLOGIJOS IŠTAKŲ
IR TURINIO BEIEŠKANT**

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas: dr. J. Dementavičius

Vilnius, 2016

BAKALAURO DARBO PRIEŠLAPIS

Bakalauro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data) (parašas) (v., pavardė)

Bakalauro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data) (Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Bakalauro darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Bražėnaitė I. Rusiškasis mesianizmas: Putino Rusijos ideologijos ištakų ir turinio beišskant: Politikos mokslų programa, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas J. Dementavičius – V., 2016. – 52 p.

Reikšminiai žodžiai: mesianizmas, rusiškasis mesianizmas, Rusija, ideologija, Putinas, Surkovas, rusiškoji idėja, suvereni demokratija

Šiame darbe analizuojamas rusiškojo mesianizmo atgimimas šiuolaikinėje Rusijoje. Mesianizmas vertinamas kaip ideologija, kuri geriausiai paaiškina Putino valdomos Rusijos politiką.

Norima suprasti, kur slypi šiuolaikinio rusiškojo mesianizmo ištakos ir koks šiandien yra jo turinys, todėl darbe išskiriami keturi pagrindiniai universalūs mesianizmo elementai, kurie aptariami XIX-XX a. pradžios romantizmo ir XX a. komunizmo laikotarpio rusiškojo mesianizmo tradicijose. Šių elementų ieškoma ir šiuolaikinėje rusiškojo mesianizmo tradicijoje. Analizuojamuose Rusijos prezidento V. Putino ir jo padėjojo V. Surkovo tekstuose stebima, kaip išreiškiamos mesianistinės idėjos, kaip interpretuojami pagrindiniai mesianizmo elementai, ar/kaip tęsiamos ankstesnės rusiškojo mesianizmo tradicijos.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas bakalauro darbas *Rusiškasis mesianizmas: Putino Rusijos ideologijos ištakų ir turinio beiėškant* yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Ieva Bražėnaitė

TURINYS

ĮVADAS	6
1. MESIANIZMAS KAIP IDEOLOGIJA.....	12
1.1. Mesianizmas ir idėjos	12
1.2. Mesianizmo turinys ir elementai	14
2. RUSIŠKOJO MESIANIZMO SROVĖS IR ETAPAI.....	18
2.1. XIX-XX a. pradžios rusiškasis mesianizmas ir rusiškosios idėjos paieškos.....	19
2.2. Komunizmo mesianizmas.....	23
3. PUTINO RUSIJA IR „NAUJASIS“ MESIANIZMAS.....	27
3.1. Mesianizmo subjektas: rusai kaip tautų tauta	29
3.2. Mesianizmo objektas: lyderė be sekėjų?	33
3.3. Ateities istorija: žvilgsnis iš utopijos perspektyvos.....	35
3.4. Priešai	38
IŠVADOS	43
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	46
SUMMARY	51

*Умом Россию не понять,
Арином общим не измерить:
У ней особенная стать —
В Россию можно только верить.*

Фёдор Иванович Тютчев

IVADAS

Kalbant apie Rusiją ir jos istoriją sunku atmesti jos pačios intelektualų kuriamą savimistifikaciją. Vienas iš svarbiausių XX amžiaus pirmosios pusės rusų mąstytojų Nikolajus Berdiajevas, kalbėdamas apie rusų tautos ir Rusijos kaip valstybės likimą, įvardija tam tikrą paralelę tarp fizinės ir dvasinės Rusijos „geografijos“, t.y. tarp neaprėpiamų, bekraščių Rusijos žemių ir begalinės dvasios, dėl kurios rusų tautai visad buvo sunku įvaldyti Rusijos „stichiją“. Istoriskai Rusija pasižymėjo gaivališku atvirumu, įkvėpimu, kuris užgriūdavo ją netikėtai, o nežinodama, kaip susitvarkyti, tauta dažnai puldavo į kraštutinumus, pasiduodavo panikai.¹ Šią mintį savotiškai atkartoja visiems gerai žinomi rusų poeto Fiodoro Tiutčevo žodžiai, kad vien protu neįmanoma suprasti Rusijos (rus. *Умом – Россию не понять*). Šį įvaizdį dažnai linkę perimti ir kiti. Pavyzdžiui, amerikiečių mistikas Edgar Cayce Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, tarp kitų XXI amžiuje žmonijos laukiančių iššūkių, numatė Rusijai naują pasaulinį vaidmenį, kalbėdamas apie Rusiją, kaip apie pasaulio vilties šaltinį, naują civilizacijos vedlį ir tarptautinę lyderę.² Nors, 1989-aisiais prasidėjęs perėjimas laiko prasme atitinka Cayce'io pranašystes, visgi, paskutiniųjų metų aktualijos rodo tolesnės raidos sustojimą. Dabar daug kalbama apie Rusijos, kaip valstybės neracionalumą, kryptingos valstybės politikos ir aiškos ideologijos trūkumą. Seimo narys Egidijus Vareikis teigia, kad šiandien „Rusija vis atsiduria globalios politikos nuošalėje ir vis turi teisintis, kad yra kažkuo ypatinga ir išskirtina, o ne kaip visos valstybės“.³ Tokiai romantinei Rusijos filosofų vizijai bei politikų pastebėjimams apie Rusijos išskirtinumą gali būti priešpastatyta tezė, jog tariamas Rusijos valstybės neracionalumas yra pasirenkamas apgalvotai, o Rusijos veiksmai yra nuosekliai planuojami ir „strateguojami“.

Iš tiesų, žiūrint pozityvistiškai, kiekvienas tariamas gaivališkumas ir neracionalumas gali būti paaiškintas, ir Rusijos atvejis nėra išimtis. Reikia pabrėžti, kad politikos moksluose dažniausiai tai daroma žiūrint į vidines institucijas ir veiksmus arba, labiau iš realistinės

¹ Николай Александрович Бердяев *Русская идея: основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века*, Paris: YMCA-Press, 1971, 6.

² Mark A. Thurston *Edgar Cayce's Predictions for the 21st Century*, We Publish Books, 2004, 71.

³ Egidijus Vareikis „Rusija 2015. Nesėkmės strategijų kaina“, 2015. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/e-vareikis-rusija-2015-nesekmes-strategiju-kaina.d?id=68501590>> [Žiūrėta 2015 01 25].

perspektyvos – aiškinamasi tarptautinė įtaka, pabrėžiant interesus ir konkurenciją su JAV bei Europa. Pavyzdžiui, jau minėtas Egidijus Vareikis daro išvadą, jog dėl Rusijos nesėkmių kaltas bandymas varijuoti senomis strategijomis – klaidingos sisteminės nuostatos ir įsitikinimai, kurie yra atgyvenę ir neatitinka šiandieninių realijų, todėl ir nėra „naujo laimingosios Rusijos plano“.⁴ Politologas Laurynas Jonavičius, nors ir abejoja, ar tikrai tarptautinės politikos veikėjai yra racionalūs ir unitariniai, siūlo juos analizuoti brėžiant ribą tarp vidaus ir užsienio politikos, taip kreipdamas dėmesį į struktūrinės aplinkos įtaką racionaliam tarptautinių santykių veikėjų elgesiui.⁵ Kaip institucinės prieigos aiškinant Rusijos politiką pavyzdys paminėtinos Lietuvoje pasirodžiusios britų mokslininko Richard Sakwa studijos. Vienoje iš jų autorius teigia, kad Rusijoje įvyko valstybės „susidvejinimas“ – skilimas tarp konstitucinės tvarkos ir administracinio režimo, kai abiejuose lygiuose egzistuoja savarankiška institucinė logika ir legitimuojantis diskursas, todėl Rusijoje atsirado „dvigubo dugno“ (angl. *double bottom*) reiškinys, kuris sukuria dvigubus standartus ir neleidžia aiškiai suprasti ir numatyti valstybės veikimo logikos.⁶ Tuo tarpu Dovilė Jakniūnaitė naudojasi konstruktyvistine prieiga ir aiškinasi kaimynystės sampratą agresyviuose Rusijos santykiuose su ją supančiomis valstybėmis. Aiškinant agresyvią ir ekspansionistinę Rusijos politiką, keliama prielaida, kad nei imperinės nuostatos, nei didžiavalstybišumo ambicijos, nei pragmatiniai Vladimiro Putino siekiai iki galo neatskleidžia šalies viduje vykstančių procesų ir pasiūlo tirti požiūrį į pačią kaimynystę, jos suvokimą.⁷ Tokiu būdu D. Jakniūnaitės analizėje aiškinamasi, koks yra Rusijos kaimynystės suvokimas bei praktikos, t.y. kalbama tik apie Rusijos tapatybę. Kita vertus, šioje analizėje nėra įvardijamos šios tapatybės sąsajos su Rusijos užsienio politika kaip tam tikra globalia misija.

Nors ir pateikdamos išsamią analizę, nei institucinė, nei konstruktyvistinė prieiga taip ir nepasako, kokiais principais ir vertybėmis Rusija vadovaujasi ir ar apskritai esama logikos, kuri visapusiškai paaiškintų Rusijos politiką. Būtent todėl, norint racionalizuoti tariamą Rusijos neracionalumą ir paaiškinti jos elgesį galima ir kita, idėjinė prieiga, analizuojant rusišką ideologiją, kuri šiame darbe įvardijama kaip mesianizmo tradicija. Darbe ji nagrinėjama kaip specifiskai Rusijai būdinga idėja, vaidinanti išskirtinį vaidmenį Rusijos vidaus ar užsienio politikos formavimo procese. Nors paprastai mesianizmas nevadinamas ideologija, jis turi ideologijai būdingų bruožų ir gali būti suprantamas kaip savotiškas politinės minties žanras.

⁴ Ten pat.

⁵ Laurynas Jonavičius „Išorinių veiksmų struktūris poveikis posovietinių režimų transformacijai: Ukrainos ir Gruzijos atvejai“. Daktaro disertacija, Vilniaus Universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2010, 37.

⁶ Richard Sakwa *The Crisis of Russian Democracy: The Dual State, Factionalism and the Medvedev Succession*, Cambridge University Press, 2011, 29-51.

⁷ Dovilė Jakniūnaitė „Kaimynystės samprata tarptautinių santykių konstruktyvistinėje perspektyvoje: Rusijos atvejis“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2007, 2-3.

Pirmiausia, egzistuojantis mesianizmo idėjų ir politinių praktikų santykis leidžia kalbėti apie mesianizmą kaip apie tam tikrą ideologiją. Kaip ir kiekvienos ideologijos analizė – tai suteikia galimybę geriau suprasti ne tik Rusijos politinę teoriją, bet ir jos prigimtį, turtingumą, įvairumą ir subtilumą.⁸ Šiandieninė Rusijos ideologija vadinama įvairiai – konservatistine, kleptokratine, nacionalistine ar net fašistine. Pavyzdžiui, anot Lauryno Kasčiūno, šiandieninė Rusijos ideologija yra grįsta fasadiniu konservatizmu, kurio pagrindinis tikslas – „kurti Rusiją kaip atskiros civilizacijos vaizdinį“.⁹ Bet net jei šį konservatizmą laikytume fasadiniu, negalima ignoruoti fakto, kad jis naudojamas kaip veiksminga ideologinė sistema, mobilizuojanti visuomenę ir palaikanti valdžios legitimumą. Taigi, lieka svarbu sužinoti, kas gi slypi už Rusijos ideologijos ir kuo ypatingas šiandieninis Rusijos politinis diskursas? Kitaip sakant, prasmingesnis klausimas yra, ne kokiai srovei priskirtina dabartinė Rusijos ideologija, bet kokia yra rusiško mąstymo specifika? Tai, savo ruožtu, leistų kur kas geriau suprasti kai kurias Rusijos įgyvendinamas politines praktikas.

Mesianizmas kaip analizės objektas pasirinktas ne tik todėl, kad padeda išvengti angažuotų kitų ideologijų vertinimų, bet pirmiausia todėl, kad užima svarbią vietą Rusijos istorijoje ir be jokių abejonių yra ir buvo svarbi valstybinės politikos dalis. Mesianizmo iškilimas Rusijoje siejamas su romantizmo epocha – išsilaisvinimu iš Vakarų įtakos ir naujos nepriklausomos rusiškos minties formavimusi. XIX-XX a. pradžios rusiškasis mesianizmas neatskiriamas nuo vadinamosios rusiškosios idėjos (rus. *Русская идея*). Būtent šiuo laikotarpiu Čaadajevo, Solovjovo, Dostojevskio, Iljino, Herceno ir kitų rusų mąstytojų mintys formavo rusiškąją idėją, taip svarbią šiandien kuriant modernios Rusijos ideologiją. XIX a. ir XX a. pradžios įdomi dar ir tuo, kad mesianizmo raidos kontekste galima stebėti slavianofilų (rus. *славянофилы*) ir vakarietininkų (rus. *западники*) susidūrimą. Andrzej Walicki, lenkų kilmės istorikas, puikiai įsigilinęs į Lenkijos ir Rusijos romantinio laikotarpio filosofiją, teigia, kad nors slavianofilų viltys pakeisti silpstančius vakariečius rusais reikalavo mesianistinės interpretacijos, klasikiniai slavianofilai buvo per daug įnikę į gimtąją žemę, jiems trūko mesianizmo reikalaujamos pranašiškos savimonės.¹⁰ Pagrindinė problema, susijusi su minėtais Rusijos mąstytojais yra ta, kad kalbėdami apie universalų Rusijos vaidmenį žmonijos raidoje, jie dažnai paklysta miglotoje teorinėje utopijoje, jų mąstyme daug misticizmo, todėl ir skirtis tarp slavianofilų ir vakarietininkų išlieka neaiški. Nikolajus Berdiajevo knyga *Rusiškoji idėja: pagrindinės XIX amžiaus ir XX amžiaus pradžios rusiškos minties problemos* (rus.

⁸ Michael Freedon *Ideologies and political theory: a conceptual approach*, Oxford; New York [N.Y.]: Clarendon Press, 2008, 1.

⁹ Laurynas Kasčiūnas „Ar tikrai V. Putinas gina tradicines vertybes?“, Žurnalas „Tribūna“, 2015. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/l-kasciunas-ar-tikrai-v-putinas-gina-tradicines-vertybes.d?id=68068066>> [Žiūrėta 2015 02 01].

¹⁰ Andrzej Walicki *Russia, Poland and Universal Regeneration: Studies on Russian and Polish Thought of the Romantic Epoch*, Notre Dame [Ind.] ; London : University of Notre Dame Press, 1991, 149-150.

Русская идея: основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века) laikoma bene įtakingiausiu iki šiol rusų autoriaus parašytu darbu apie rusiškąją idėją ir mesianizmą, kartu ir aptariamo laikotarpio rusiškos minties ypatumus. Svarbiausios mintys, davusios impulsą rusiškojo mesianizmo raidai, buvo formuluojamos jau XIX a. romantizmo laikotarpiu, vėlesnis mesianizmo vystymosi etapas siejamas su XX a. ir komunizmo era. Taigi, nors apie rusiškąjį mesianizmą parašyta nemažai ir tai yra gana plačiai ištirta tema, tačiau šiandien trūksta sistemiškumo, aiškos krypties, gilesnio ir daugiau apimančio, visapusiško suvokimo būtent apie šiuolaikinį rusiškąjį mesianizmą. Tuo tarpu šiame darbe ginama tezė, kad naujasis valdantysis Rusijos elitas neatskiriamas nuo mesianizmo idėjų, kaip ir XIX a. intelektualinis elitas, dvarininkai, kurie matė Rusijos atsilikimą ir suvokė valstybinės galios didinimo būtinybę, jautė turintys prisiimti globėjišką, mesianistišką vaidmenį šiame procese. Kadangi šiandieninis Rusijos elitas vis dažniau atsigręžia į XIX ir XX amžiaus filosofų mintis, šiuolaikinės rusų politikos neįmanoma suprasti neįsigilinus į rusų mesianistinę tradiciją. Kaip pirminį argumentą galima paminėti tai, kad Rusijos prezidentas yra pakankamai gerai susipažinęs su Solovjovo, Berdiajevo, Iljino ir kitų rusų mąstytojų idėjomis bei ne kartą jas minėjo savo kreipimuose į Federalinį Susirinkimą¹¹, tačiau realus jo santykis su šiomis idėjomis reikalauja atidesnio žvilgsnio. Savo oficialiuose kreipimuose Vladimiras Putinas dažnai cituoja būtent XIX-XX amžiaus filosofus, pavyzdžiui Iljinas pirmą kartą cituotas Putino kreipimesi į Federalinį Susirinkimą 2005 m., vėliau Iljino mintys skambėjo Putino kreipimuose 2006 ir 2014 m., Berdiajevas prisimintas 2013 m. kreipimesi. Panašu, kad kiti Rusijos politinio elito lyderiai yra taip pat gerai susipažinę su Rusijos patriotų taip mėgstama Iljino filosofija. Iljiną cituoja ir komunistų partijos lyderis Genadijus Ziuganovas bei pagrindiniu šiuolaikinio valdančiojo elito ideologu laikomas Rusijos prezidento padėjėjas, buvęs prezidento administracijos vadovo pirmasis pavaduotojas Vladislavas Surkovas. Grįžimas prie XIX-XX a. mesianizmo mąstytojų rodo mesianistinių idėjų atgimimą, tad svarbu išsiaiškinti, koku mastu šiandieninės mesianistinės idėjos atkartoja rusiškojo mesianizmo tradiciją ir kas jose naujo.

Taigi, darbe rusiškasis mesianizmas nagrinėjamas kaip tam tikra ideologija, t.y. unikalus mesianistinių idėjų ir vertybių rinkinys, identifikuojant save (tautą) kaip „gelbėtoją“ ir kitus kaip „gelbėjamuosius“. Darbe ginama tezė, jog **šiandieninė Rusijos ideologija remiasi mesianizmo tradicija, todėl mesianizmo kaip ideologijos analizė geriausiai padeda suprasti šiandieninę Rusijos politiką.** Rusiškojo mesianizmo supratimas negali apseiti be ideologijos aiškinimo, jis tęsia valstybinę ideologiją, nes gina ir plėtoja tradiciją, ir, žinoma, įneša naują supratimą. Siekiama atsakyti į klausimą, **koks yra mesianizmo turinys ir kokią formą įgauna po-komunistinis rusiškasis mesianizmas?** Pagrindinis darbo klausimas implikuoja, jog svarbus ne tik

¹¹ Послание Президента Федеральному Собранию 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль.
<<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2015 01 10].

šiandieninio rusiškojo mesianizmo turinys bei forma, bet ir įvykęs pasikeitimas lyginant su XIX ir XX amžiaus idėjomis.

Lietuvos akademinėje literatūroje apie mesianizmą kalbama palyginti mažai. Daugiausia dėmesio skiriamai romantizmo epochai: kalbama apie mesianizmo idėjas lenkų romantizmo laikotarpiu, bandoma suprasti, kokį atspaudą Lietuvos filosofijoje paliko Lietuvai taip artimi lenkų „mesianistai“ (Mickevičius, Milašius ir kiti). Genovaitė Dručkutė plačiau analizuoja O. Milašiaus politinės filosofijos darbus, kuriuose keliama Lietuvos kaip Europos ištakų ir atsinaujinimo šaltinio idėja.¹² Rosita Garškaitė savo magistriniame darbe daro išvadą, jog O. Milašius kritikuoja Europos būklę, siūlydamas vienybę dvasiniu ir politiniu aspektu, šiai problemai spręsti pasitelkia mitologinius ir mesianistinius argumentus, tačiau lietuviams būdingas aukšto sąmoningumo lygis kaip tam tikra moralinė misija nėra pakankama savarankiškai išspręsti su Europos likimu susijusias problemas.¹³ Vytautas Berenis mini ideologinį mesianizmo aspektą ir kaip pagrindinį romantinio mesianizmo ideologijos teiginį pateikia „išskirtinumą visuotinybėje“, kurioje lenkų tauta įgyja tariamą išskirtinumą ir pranašumą.¹⁴ Taigi, rusiškojo mesianizmo tradicija Lietuvoje beveik netirta, jos supratimas gana miglotas. Rusiškasis mesianizmas dažnai minimas tik kaip Rusijos užsienio politikai būdinga sąvoka (be gilesnės analizės), kurią vartoja vos keli akademikai – Arūnas Skrudupas ir anksčiau minėta Dovilė Jakniūkaitė. A. Skrudupas mesianizmą kaip „tikėjimą savo unikalia ir nepakeičiama, šventa didžiąja mesianistine misija pasaulio istorijoje“ įvardija kaip pagrindinę Rusijos silpnąją vietą, Achilo kulną, santykiuose su kitais tarptautinės arenos žaidėjais (konkrečiai – su Kinija).¹⁵

Naujosios mesianizmo bangos Rusijoje analizė reikalauja mesianistinės tradicijos bei mesianizmo ir ideologijos santykio istorinėje perspektyvoje palyginimo. Kadangi darbe ginama tezė, jog šiandieninė Rusijos politikos kryptis yra mesianistinė, todėl mesianizmas kaip ideologija yra geriausiai tinkamas paaiškinti dabartinę Rusijos politiką, būtina (1) pagrįsti, kodėl mesianizmas apskritai gali būti laikomas ideologija ir kokie bruožai šiai ideologijai būdingi. Taip išskirti universalias kategorijas arba kitaip – elementus, kuriais remiantis toliau galima būtų analizuoti konkrečiai rusiškąjį mesianizmą. Norint nustatyti, kuo šiandien pasižymi rusiškasis mesianizmas, svarbu identifikuoti rusiškąjį mesianizmą Rusijos istorijos perspektyvoje, todėl išskiriami tolesni uždaviniai: (2) išnagrinėti rusiškos tapatybės paieškas ir mesianizmo idėjas XIX a. romantizmo laikotarpiu analizuojant to laikotarpio filosofų darbus ir antrinę literatūrą; (3) analizuoti mesianizmo idėjų raidą XX a. komunizmo laikotarpiu, atkreipiant dėmesį į tai, kaip romantizmo idėjos

¹² Genovaitė Dručkutė „Lietuvos įvaizdis Oskaro Milašiaus publicistikoje“, *Literatūra*, 49(4)/2007, 32.

¹³ Rosita Garškaitė „Europos vienybė pagal Oskarą Milašių: poeto politinės įžvalgos“. Magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2014, 3–44.

¹⁴ Vytautas Berenis „Mesianizmo problema primos XIX amžiaus pusės Lietuvos kultūroje“, *Kultūrologija* 18/2010, 87.

¹⁵ Arūnas Skrudupas „Kinijos propaganda Rusijoje: estetiniai strategijos elementai“, *Politologija*, 2 (66), 2012, 78.

interpretuojamos, kas naujo įnešama; (4) ištirti šiandieninės Rusijos ideologijos ir mesianizmo idėjų santykį: Kaip kalbama apie šiuolaikinę Rusijos ideologiją ir kaip ji formuojama? Kas reprezentuoja mesianizmą (kaip ideologiją) ir kokios mesianizmo apraiškos pastebimos? Kaip mesianizmo idėjos panaudojamos praktiškai, pasiekti politinius tikslus (jei laikoma, kad ideologijai būdingas idėjų ir praktikų santykis)?

Tyrimui atlikti pasitelkta hermeneutinė studija ir diskurso analizė. Zenonas Norkus pažymi, kad socialiniuose moksluose ir humanistikoje, skirtingai nei gamtos moksluose, ginčai dėl sąvokų yra chroniški¹⁶, todėl hermenautinė studija padės sukonstruoti darbo temą atitinkantį eminių sąvokų apibrėžimas, išskirti juos pagal kategorijas ir suvokti jų tarpusavio santykį. Diskurso analizė padės tęsti tyrimą ieškant mesianizmo apraiškų Rusijos ideologiją formuojančiuose tekstuose.

Pirmoje darbo dalyje bus pateiktos svarbiausios mesianizmo interpretacijos, kurios padės išskirti analizės kategorijas, t.y. tai, ko bus ieškoma analizuojamuose tekstuose. Rusiškojo mesianizmo analizė gali būti suskirstyta, remiantis trimis „paradigmomis“, atitinkančiomis mesianizmo raidos Rusijoje etapus: XIX a. romantizmą, XX a. komunizmą ir šiandieninę Rusiją. Norint suprasti naująją mesianizmo bangą nūdienos Rusijoje, svarbu aptarti svarbiausias XIX ir XX amžiaus mintis: rusiškosios idėjos paieškas, mesianizmo idėjų susiformavimą ir raidą, mesianizmo ir ideologijos santykį istorinėje perspektyvoje. Tai bus daroma antroje darbo dalyje. Trečioje darbo dalyje bus analizuojama šiandieninė Rusijos ideologija ieškant joje mesianizmo tradicijos tęstinumo apraiškų, bandant nustatyti, kokią formą ir turinį įgauna šiandieninis rusiškasis mesianizmas. Taip bus pateikti argumentai apginti pagrindinei tezei, kodėl šiandieninę Rusijos ideologiją galima vadinti mesianistine.

¹⁶ Zenonas Norkus *Nepasiskelbusioji imperija: Lietuvos Didioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu*, Vilnius, Aidai, 2009, 82.

1. MESIANIZMAS KAIP IDEOLOGIJA

1.1. Mesianizmas ir idėjos

Nors nežymus ir sunkiai pastebimas, mesianizmas yra vienas iš kertinių civilizacijos faktorių.¹⁷ Įprasta mesianizmą sieti su žydais ir judaizmu. Originaliai jis suprantamas kaip tikėjimas mesijo asmeniu, išrinktu ar paskirtu pasiaukoti dėl tam tikros žmonių grupės ar net visos žmonijos išlaisvinimo. Tad laukiama atpirkėjo, kuris pakeis esamą tvarką visuotinės harmonijos ir palaimos viešpatavimu, taip personalizuojant išpirkimo aktą.¹⁸ Išlaisvinimas, išgelbėjimas, pasiaukojimas yra pagrindinės ir pamatinės mesianizmo koncepcijos idėjos, tačiau pats išpirkimo momentas nėra galutinis ir baigtinis mesianizmo supratimas. Šiame skyriuje norima parodyti, kad yra daugiau idėjų, siejamų su mesianizmu, išplečiant mesianizmo koncepciją – ji yra universalesnė, plačiau pritaikoma, aptinkamas realus ryšys su politika – ir priskiriant ją ideologijos kategorijai.

Mums įprasta, universali mesianizmo forma ir pats mesianizmo terminas atsirado Prancūzijoje XIX a. romantizmo laikotarpiu ir yra kildinamas iš hebrajiško žodžio *mashiach* (pateptasis). Didžioji Prancūzijos revoliucija tapo tam tikru atskaitos tašku, žyminčiu svarbiausią mesianizmo transformaciją – tautos ir tautiškumo iškilimą, kai mesianizmas imtas suprasti gerokai plačiau, t.y. kaip tikėjimas tam tikros žmonių grupės/tautos aukštesniu pašaukimu išgelbėti žmoniją. Panašiu metu atsirado ir kitos, mesianizmo „su epitetu“, formos, tokios kaip, pavyzdžiui karinis ar laisvosios rinkos mesianizmas. Tokiais atvejais pagrindinis mesianizmo subjektas yra ne tauta, o idėja. Karinis mesianizmas išreiškia tikėjimą, kad karinis įsikišimas gali padėti išspręsti nedarbo, infliacijos ir kitas politinės ekonomikos problemas¹⁹, taip pat ir besąlygiškas tikėjimas laisvąją rinka kaip savotišku „mesiju“²⁰. Tokios mesianizmo formos rodo mesianizmo populiarumą ir universalų jo pritaikymą. Darbe pagrindiniu mesianizmo subjektu visgi bus laikoma konkreti tauta, todėl kyla klausimas, kaip galima grįsti tai, kad kuri nors tauta pajėgi prisiimti universalią žmonijos civilizavimo ir vertybių sklaidos misiją ir kaip apskritai mesianizmas gali reikštis šiuolaikiniame, globaliame, kaip dažnai teigiama – po-tautiniame pasaulyje?

¹⁷ Eric Jacobson „Locating the Messianic: Search of Causation and Benjamin's Last Message“, Arthur Bradley, Paul Fletcher (sud.) *The Messianic Now: Philosophy, Religion, Culture*, Routledge, 2011, 27.

¹⁸ William Outhwaite (sud.) *The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought*, Wiley-Blackwell, 2002.

<http://www.blackwellreference.com/public/tocnode?id=g9780631221647_chunk_g978063122164717_ss1-20> [Žiūrėta 2015 12 19].

¹⁹ Sogoh Alubo „Health Services and Military Messianism in Nigeria (1983-1990)“, *Journal of Social Development in Africa*, 7, 1, 1992, 46.

²⁰ John S. Saul „Globalization, Imperialism, Development: False Binaries And Radical Resolutions“, *Social Register Journal*, 2004, 232.

Suprantama, kad vienos ar kitos tautos gebėjimas prisiimti pasaulinės misijos vykdytojos vardą reikalauja iš tos tautos stipraus vertybinio ir idėjinio pagrindo. Čia pažymėtinas glaudus mesianizmo santykis su ideologija. Remiantis penkiais M. Freedeno pateiktais ideologijos bruožais²¹, galima teigti, kad mesianizmas yra ne ideologijos dalis, o savarankiška ideologija (nors ir pakankamai savita). Visų pirma, mesianizmas susijęs su tauta – jis yra kuriamas pačios tautos, kurią tam tikra prasme galima laikyti socialine grupe. Nors ir nukreiptas į tautą, mesianizmas paprastai kyla iš aukštesniųjų sluoksnių – intelektualų ir valdžios elito, bet ši savybė būdinga ir kitoms ideologijoms. Antra, mesianizmas turi mases mobilizuojantį, veiksmus legitimuojantį, socializuojantį ir integruojantį užtaisą. Garsus teisininko, Niujorko Universiteto Teisės Mokyklos profesoriaus J. H. H. Weiler teigimu, politinio mesianizmo legitimuojanti ir mobilizuojanti jėga kyla ne iš proceso, kaip klasikinėje demokratijoje, ar rezultato ir sėkmės, tačiau iš siekiamo idealo, lemties.²² Trečia, mesianizmas pateikia unikalų socialinio ir politinio pasaulio suvokimą, nes dėl mesianistinio laiko suvokimo mato dabartinę pasaulio tvarką kaip ydingą, netobulą ir tiki geresnės ateities vizija. Ketvirta, mesianizmas kaip ideologija yra politinės minties produktas, pasižymintis teoriniu pagrindu. Čia, užbėgant už akių, galima išskirti XIX a. rusų mąstytojų suformuluotą rusiškąją idėją kaip teorinę koncepciją, kuri davė impulsą rusiškojo mesianizmo raidai. Penkta, mesianizmas neišsivaizduojamas be santykio su galia bei įtakos darymu, nes gali būti naudojamas pasiekti konkretiems politiniams tikslams ar kaip priedanga kitoms, pavyzdžiui, imperialistinėms, užmačioms.

Dėl idėjų ir konkrečių politinių praktikų santykio, kuris gali būti panaudotas konkretiems politiniams tikslams pasiekti, mesianizmas dažnai įgauna neigiamą atspalvį, nes yra siejamas su imperializmu. Praktinis mesianistinių idėjų pritaikymas politikoje gali būti vadinamas politiniu mesianizmu. Šios koncepcijos kūrėju laikomas Jacob Talmon. Knygos *Politinis mesianizmas: romantizmo laikotarpis* (angl. *Political Messianism: The Romantic Phase*) autorius, politinį mesianizmą vadina Vakarų imperializmo šešėliu, kuris pažadino sukilimo dvasią Rytuose ir Pietuose bei paskatino kylančių lūkesčių (angl. *expectation*) nuotaiką.²³ Į mesianizmo aprašymą įtrauktina politinio mesianizmo sąvoka nėra nauja mesianizmo rūšis, ji veikiau žymi tam tikrą mesianizmo „pakraipą“. Jeigu bendrąja prasme mesianizmas akcentuoja kultūrinį aspektą: tautą, identitetą, vertybes, viziją, misiją, tai politinis mesianizmas pasižymi pragmatizmu ir praktišku mesianistiškų idėjų pritaikymu panaudojant politines priemones. Žinoma, galimas piktnaudžiavimas mesianistine sąmone imperiniams tikslams pasiekti, tačiau nereikėtų dėti lygybės ženklo tarp

²¹ Freedon, 22-23.

²² Joseph H.H. Weiler „In the Face of Crisis: Input Legitimacy, Output Legitimacy and the Political Messianism of European Integration“, *Journal of European Integration*, 34:7, 2012, 832.

²³ Jacob Leib Talmon *The Myth of the Nation and the Vision of Revolution – The Origins of Ideological Polarization in the Twentieth Century*, SECKER&WARBURG London, 1981, 553.

mesianizmo ir imperializmo. Imperialistinėms ambicijoms pasiekti gali būti naudojamos ir, pavyzdžiui, demokratinės sklaidos idėjos. Sociologas, politologas ir istorikas Manuel Sarkisjanc'as siūlo tirti ne patį mesianizmo įsitikinimą apie neeilinį pašaukimą, o politinį mesianizmo turinį, tiksliau – jo pritaikymą politikoje.²⁴ Panašiai bulgarų-prancūzų filosofas ir istorikas Tzvetan Todorov pateikė naują požiūrį į Jacob Talmon'o suformuluotą politinio mesianizmo sąvoką, originaliai kildinamą iš Didžiosios Prancūzijos revoliucijos. Kaip aliuziją į S. Huntington'o suformuluotas tris demokratizacijos bangas, Todorov'as išskyrė tris politinio mesianizmo bangas kaip tris ideologijas, tam tikra prasme atitinkančias tris ryškius socialinės tvarkos pasikeitimus. Pirmoji – Prancūzijos revoliucija, Napoleono karai ir kolonializmas kaip Apšvietos idėjų sklaida, edukavimas, antroji – komunizmas kaip visiškas tam tikros grupės eliminavimas ir trečioji – nauja mesianizmo forma kaip kova su naujo tipo priešu (terorizmas) per demokratijos ir žmogaus teisių sklaidą.²⁵ Šios bangos atspindi besikeičiantį mesianizmo objektą ir perėjimą nuo konkrečių civilizavimo bei švietimo sklaidos tikslų prie universalių demokratijos ir žmogaus teisių viešpatavimo siekių.²⁶ Nors aptariant darbo problemą teigiama, kad mesianizmas aptariamas kaip tam tikra politinė ideologija, Todorov'o išvados klaidingos, nes tapatindamas mesianizmą su ideologija, autorius ignoruoja kūnišką mesianizmo elementą – patį mesiją, įkūnytą asmenyje, arba, šiuolaikine jo forma, tautoje. Taip pat kyla klausimas, koku mastu šiandieninis mesianizmas Rusijoje atitinka trečiosios bangos naujojo mesianizmo siekius, jei šalis turi demokratijos ir žmogaus teisių apsaugos problemų? Nors vertinamos kaip klaidingos, Todorov'o išvados apie politinio mesianizmo bangas rodo mesianizmo kaitą, priklausomai nuo vyraujančio vertybinio ir idėjinio pagrindo. Taigi, daroma išvada, kad visų pirma, mesianizmą galima vertinti kaip politinę ideologiją, antra, ši ideologija yra nėra statiška – ji gyva, besikeičianti, prisitaikanti.

1.2. Mesianizmo turinys ir elementai

Prisimenant Todorov'o mesianizmo bangas, matoma, kad mesianizmas nėra statiškas, jis gyvas, besikeičiantis, prisitaikantis, todėl ypač svarbus mesianizmo ryšys su istoriniu progresu, socialiniais pokyčiais. Garsus XIX a. vokiečių-žydų filosofas Hermann Cohen atstovauja liberalųjį požiūrį ir vertina mesianizmą kaip natūralų istorinio progreso rezultatą. Taip jis visiškai depersonalيزuoja mesianizmą, atmesdamas bet kokią asmenį kaip mesiją ir idealizuodamas

²⁴ Ten pat, 535.

²⁵ Tzvetan Todorov „The Three Waves of Political Messianism: From Colonialism to Communism to Humanitarianism“, Seminar on French Politics and Society, Harvard University, 2011.
<<https://www.youtube.com/watch?v=8uTTqTb4btQ>> [Žiūrėta 2015 11 29].

²⁶ Ten pat.

mesianizmą kaip istorinį procesą.²⁷ Daugumai žydų kilmės filosofų nesvetima mesianizmo tema, nors negalima teigti, kad būtent jie visapusiškai ir kompleksiškai studijavo mesianizmą. XX a. mesianizmo „klasikas“ Jacob Leib Talmon pristato mesianizmą kaip psichologinį impulsą, kuris išlaiko savo nepriklausomą galią įvairių istorinių transformacijų metu, todėl lieka neaišku, ar kalbėdami apie mesianizmą, turime omenyje tą patį besitęsiantį reiškinį, pasirodantį mums įvairiomis apraiškomis, ir ar apskritai jis yra reikšmingesnis nei tokie faktoriai kaip socialinė struktūra ar politinė evoliucija.²⁸ Italų antropologas ir istorikas Vittorio Lanternari pažymi, kad mesianizmo iškilimas ir mitinis sugrįžimas prie ištakų yra nulemtas kultūrinio, socialinio ir politinio konflikto su slegiančiais institutais.²⁹ Pavyzdžiui, rusiškajam mesianizmui būdingas rusiškų vertybių ir idealų priešpastatymas vakarietiškomis. Dėl mesianizme slypinčio idėjinio užtaiso ir jo mobilizuojančios jėgos, analizuodamas Didžiosios Prancūzijos revoliucijos priežastis, Jacob L. Talmon buvo pirmasis, įvardijęs mesianizmą kaip vieną iš revoliucijos variklių. Taip pat jis teigia, kad revoliucinis mesianizmo užtaisas ypač aiškiai matomas Rusijoje, kur teologinė eschatologija buvo pakeista revoliuciniu mesianizmu.³⁰ J. Talmon bei kitas žydų kilmės istorikas ir filosofas Gershom Sholem įžvelgė pavojų, slypintį utopinių mesianizmo idėjų ir politikos sintezėje.³¹ Taigi, jei mesianizmas gali duoti impulsą tam tikriems socialinės tvarkos pasikeitimams, ar/kaip galima jį suvaldyti? Į šį klausimą atsako britų akademikas ir istorikas Norman Cohn: jis taip pat įžvelgia mesianizmo kaip impulso, žyminčio svarbų socialinio modelio pasikeitimą, svarbą, tačiau skirtingai nei J. Talmon, jo supratimu mesianizmas nustoja būti savarankišku ir racionalių judėjimu ir yra įtraukiamas į labiau subalansuotą, sociologinį kaitos modelį.³²

Bėgant laikui keitėsi mesianizmo supratimas ir aiškinimas, kartu keitėsi ir pats mesianizmo turinys, jo elementai. Pasikeitė ne tik subjektas, kai pereita nuo asmens prie tautos, bet ir objektas – nuo išvadavimo ir atpirkimo prie universalios civilizavimo, vertybių sklaidos misijos. Kitas mesianizmui svarbus aspektas yra laikiškumo dimensija. Neišvengiamai dauguma mesianistinių koncepcijų vadovaujasi linijine laiko samprata, todėl atkreiptinas dėmesys į tai, kodėl vyksta pokyčiai istorijoje, kaip suprantama pati istorija, kaip kalbama apie ateities būklę. Linijinė laiko samprata priešpastatoma ciklinei (antikinei-graikinei) bei modernybėje Nyčės atgaivintam cikliškumui, suponuojančiam pasikartojamumą. Linijinei laiko sampratai būdingi nepasikartojantys,

²⁷ Rory Schackter „Hermann Cohen’s Secular Messianism and Liberal Cosmopolitanism“, *Jewish Political Studies Review*, 2008. <<http://jcpa.org/article/hermann-cohens-secular-messianism-and-liberal-cosmopolitanism/>> [Žiūrėta 2016 02 20].

²⁸ Noel Parker *Portrayals of Revolution— Images, Debates, and Patterns of Thought on the French Revolution*, Southern Illinois University Press, 1990, 199-200.

²⁹ Vittorio Lanternari „Messianism: Its Historical Origin and Morphology“, *History of Religions*, Vol. 2, No. 1, 1962, 66.

³⁰ Talmon *The Myth of the Nation and the Vision of Revolution – The Origins of Ideological Polarization in the Twentieth Century*, 238.

³¹ Richard I. Cohen (sud.) *Visualizing and Exhibiting Jewish Space and History*, OUP USA, 2012, 354.

³² Ten pat, 354.

„unikalūs“ įvykiai, čia – mesijo atėjimas yra galutinis istorinės raidos taškas, po kurio įsivyras amžinoji tvarka. Taigi mesianizmas žymi perėjimą nuo ciklinio prie linijinio laiko suvokimo. Kadangi jis siejamas su būsimu išvadavimu, atpirkimu, išlaisvinimo aktu, jame užkoduota tam tikra laiko samprata, kurios kontekste vėliau galima stebėti kaip iškyla rusiškojo mesianizmo ideologijos naratyvas. Svarbų indėlį į mesianistinio laiko sampratą ir mesianizmo koncepciją laiko kontekste turėjo žydų kilmės filosofai ir politikos teoretikai Walter Benjamin ir Hannah Arendt, pabrėžę mesianizmo koncepciją kaip reiškmingą politinio laikiškumo (angl. *temporality*) modelio elementą. Kartu su Jacques Derrida jie įprasmina mesianizmo aiškinimą ieškant ryšio tarp praeities ir ateities. Austrų politikos filosofas ir sociologas Oliver Marchart savo studijoje lygina Walter Benjamino ir Hannah Arendt mesianizmo koncepciją kaip reiškmingą politinio laikiškumo modelio elementą. Pažymima, kad Benjaminui mesijas yra kodinis revoliucijos pradžios žodis ir linijinės istorijos tęstinumo lūžio taškas, čia ateitis suprantama kaip slenkstis (angl. *doorway*), pro kurį bet kurią minutę gali įžengti mesijas. Tuo tarpu Arendt aiškinimą autorius pateikia kaip naują Benjamino mesijo dialektinės alegorijos supratimą, kad mesijas nuolat ateina per įvairius slenksčius, kai žmonės pradeda elgtis politiškai.³³ Jeigu pradžioje pateikti mesianizmo apibūdinimai reiškia tam tikrą besąlygišką išvadavimą, tai Oliver Marchart studija skatina susimąstyti, kaip mesianizmas priklauso nuo pačios tautos, šiuo atveju, rusų, elgesio (politiškas/apolitiškas elgesys). Owen Ware analizuodamas Walter Benjamin'o ir Jacques Derrida mintis daro išvadą, kad nepaisant skirtumų, svarbus panašums tas, kad ir Benjaminas, ir Derrida kalba apie reikšmingą mesianizmo aiškinimo posūkį nuo nukreipto į ateitį, prie nukreipto į praeitį.³⁴ David Ohana mini, kad pačioje mesianizmo koncepcijoje slypinčią mesianistinės ateities įžvalgą kaip linijinio laiko progresą nuo netobulos praeities prie geresnės ateities.³⁵ Šiame kontekste minėtina priešinga Vytenio Berenio įžvalga apie slinkties tarp praeities ir ateities nebuvimą kaip pavojingiausią mesianistinės ideologijos bruožą.³⁶ Bet koku atveju, matoma būtinybė įsigilinti į istorinį mesianizmo formavimosi kontekstą. Ryšio tarp praeities ir ateities supratimas itin svarbus norint aiškinti šiandieninį mesianizmo idėjų atsinaujinimą.

Taigi, jeigu mesianizmo sąvoka suprantama kaip tikėjimas tautos autentiškumu/originalumu ir išskirtiniu pašaukimu spręsti universalias žmonijos problemas besikeičiančioje realybėje, galima apibendrinti ir išskirti keturis pagrindinius mesianizmo elementus, kurie padeda jį atpažinti ir įvardinti. 1) **Tauta** kaip subjektas: nors originaliai siejamas

³³ Oliver Marchart „Time for a new beginning. Arendt, Benjamin, and the messianic conception of political temporality“, 139-145.

³⁴ Owen Ware „Dialectic of the Past/Disjuncture of the Future: Derrida and Benjamin on the Concept of Messianism“, *Journal for Cultural and Religious Theory*, vol. 5 no. 2, 2004, 100-104.

³⁵ David Ohana „J.L. Talmon, Gershom Scholem and the price of Messianism“, *History of European Ideas*, 34, 2008, 170.

³⁶ Berenis, 87.

su konkrečiu asmeniu kaip išgelbėtoju ir atpirkėju, darbe pagal romantinę mesianizmo tradiciją tapatinamas su tauta. 2) **Pasaulio išgelbėjimo misija** kaip objektas: suprantama plačiąja prasme kaip vertybių, tam tikros praktikos sklaida. 3) **Linijinis laiko suvokimas**. Praeities akcentavimas ir ateities vizija. 4) **Esamos tvarkos kvestionavimas**: mesianizme užkoduotas tam tikras pasipriešinimas, kuris sukuria mobilizuojančią jėgą.

2. RUSIŠKOJO MESIANIZMO SROVĖS IR ETAPAI

Vladimiras Pastuchovas teigia, kad Putinas rusų tautos dvasioje pažadino baisų žvėrį, beveik ketvirtį amžiaus tūnojusį tamsoje – rusiškąjį mesianizmą – bekraštį, nusivylusį, sergantį Veimaro sindromu ir neapykanta Vakarams.³⁷ Atgimstančio mesianizmo tradicijos daugiausia aprašomos rusų publicistų. Kaip viena įdomiausių, paminėtina Manuel Sarkisjanc studija, paremta N. Berdiajevo idėjų analize, pavadinimu *Rusija ir mesianizmas: prie rusiškosios N. Berdiajevo idėjos* (rus. *Россия и мессианизм: к «русской идее» Н. Бердяева*), Eduardo Batalovo lyginamasis tyrimas, analizuojantis Rusiškąją idėją ir Amerikietišką svajonę kaip nacionalinius mitus, paremtas anksčiau minėtų autorių – Dostojevskio, Solovjovo, Berdiajevo darbais, taip Andrej ir Pavel Tsygankov'ų darbai. Kalbant apie užsienio studijas, dėmesio verta plataus masto Peter J. Duncan studija *Rusiškasis mesianizmas – Trečioji Roma, revoliucija ir vėliau* (rus. *Russian Messianism – Third Rome, revolution and after*), apimanti laikotarpį nuo maždaug XVI amžiaus iki pat šių dienų. Pats autorius teigia, kad pastaraisiais metais (knyga išleista 2000-aisias) būta nemažai akademinių darbų, skirtų šiuolaikiniam Rusijos nacionalizmui, tačiau pripažįsta, kad rimtesnių darbų, ypač anglų kalba, po Nikolajaus Berdiajevo *Rusiškosios idėjos* pasirodymo 1947-aisias, trūksta.³⁸

Rusiškojo mesianizmo tradicija žymima nuolatinių priešpriešų – tarp vakarietinėlių ir slavianofilų, tarp oficialios mesianistinės retorikos ir pogrindinių judėjimų, emigrantų. Peter J. Duncan išskiria rusiškąjį mesianizmą į du polius: į valstybę orientuotas nacionalistinis (angl. *nationalist*) mesianizmas ir į žemę bei žmones orientuotas universalistinis (angl. *universalist*) mesianizmas. Pirmasis suprantamas kaip Rusijos dominavimas kitų atžvilgiu, savo ruožtu antrasis, kaip idėja, kad Rusijos žmonės yra pavyzdys kitoms tautoms.³⁹ Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad Duncan'o siūlomos dvi mesianizmo atmainos gali būti aptinkamos anksčiau aptartose romantizmo ir komunizmo laikotarpių mesianizmo tradicijose. Tačiau Duncan'o siūloma skirtis tarp šių mesianizmų nėra įtkinama ir galima teigti, jog yra klaidinga. Pirmiausia todėl, kad akcentuojami skirtingi mesianizmo elementai: nacionalistinio mesianizmo atveju – subjektas (pvz., tauta), o universalistinio – objektas, t.y. tai, ko tas subjektas gali siekti pasaulyje (pvz., komunizmo įgyvendinimo pasaulyje). Antra, patys pavadinimai kaip mesianizmo epitetai – nacionalistinis ir universalistinis – nėra tinkami. Pirmuoju atveju sukurama dviprasmybė, antruoju – persidengianti reikšmė. Kalbant apie nacionalistinį mesianizmą, galima teigti, kad nacionalizmo sąvoka glaudžiai susijusi su mesianizmu, visgi nacionalizmas ir mesianizmas labai skirtingi savo natūra, tikslais.

³⁷ Владимир Пастухов „Крестный поход“, 2014. < <http://www.novayagazeta.ru/politics/62873.html> > [Žiūrėta 2015 10 18].

³⁸ Peter J. Duncan *Russian Messianism – Third Rome, revolution, Communism and after*, London, Routledge, 2000, 4.

³⁹ Ten pat, 3.

Nikolajus Berdiajevas išryškina, kad jie susipynę tarpusavyje ir ypatingo dvasinio pakilimo momentais nacionalizmas persilieja į mesianizmą, visgi jų priešiškus Rusijoje ypač ryškus.⁴⁰ Kalbant apie universalistinį mesianizmą vėl prisimintinas Berdiajevas, kuris teigia, kad mesianizmas, pats savaime negali pakęsti koegzistencijos, jis – vienintelis, universalus, pasaulinis, todėl universalistinio mesianizmo sąvoka tik pakartoja ir taip mesianizme slypintį universalumą.⁴¹

2.1. XIX-XX a. pradžios rusiškasis mesianizmas ir rusiškosios idėjos paieškos

Kalbant apie rusiškąjį mesianizmą, galima išskirti du požiūrio taškus: vidinį, pačių rusų mesianistų, ir išorinį, juos interpretuojančių mokslininkų. Pasak vieno iš ryškiausių rusų mesianistų, N. Berdiajevo, rusiškojo mesianizmo atsiradimas gali būti datuojamas jau XV – XVI a. Kadangi rusiškasis mesianizmas buvo glaudžiai susijęs su stačiatikių Bažnyčia, kuri simbolizavo tautinę vienybę, jis giliai prasiskverbė į tautos suvokimą. Silpstant Bizantijos imperijai, iškilo Maskvos kaip Trečiosios Romos bei Šventosios Rusijos idėjos. XVIII a. aukščiausiuosius sluoksnius persmelkusi vakarietiška kultūra ir mąstysena, mąstymo laisvės trūkumas išsilaikė iki pat XIX a., kai anot Nikolajaus Berdiajevo, rusai pagaliau iš tikrųjų išmoko mąstyti ir atsirado savarankiška, gilesnė kryptis, verta dėmesio.⁴² N. Berdiajevo minimas lūžio momentas rusų filosofų mąstyme sutapo su universaliais XIX a. romantizmo epochos metu mesianizmo suvokime įvykusiais pasikeitimais, todėl būtent šis laikotarpis tapo vienu svarbiausių rusiškojo mesianizmo raidos etapų, kai spontaniška (rus. *стихийная*) mesianizmo koncepcija įgavo išbaigtą formą.⁴³ Todėl būtent šiuo laikotarpiu suformuluotos filosofų mintys apie mesianizmą bus plačiau aptariamoms.

Viena iš svarbiausių rusiškojo romantizmo sąvokų – **rusiška idėja** – atskleidžia gilesnius pamąstymus apie Rusijos tapatybę ir kartu Rusijos svarbą gelbstint pasaulį. Pagrindiniams romantizmo mąstytojams P. Čaadajevui, F. Dostojevskiui, V. Solovjovui, A. Hercenui, I. Iljinui, N. Berdiajevui būdingas tikėjimas savo tautos išskirtinumu ir poreikiu rasti teisingą kelią. Pastebėtina, kad XIX a. mesianizmo paieškoms charakteringas „slavianofilų“ (rus. *славянофилы*) ir „vakarietinėlių“ (rus. *западники*) konfliktas. Anot politikos mokslų daktaro, profesoriaus Eduardo

⁴⁰ Николай Александрович Бердяев *Судьба России*, Библиотека Якова Кротова, 1918.
<http://krotov.info/library/02_b/berdyayev/1918_15_0.html> [Žiūrėta 2015 10 17].

⁴¹ Ten pat.

⁴² Бердяев, *Русская идея: основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века*, 6.

⁴³ М. В. Филатов „Мессианство и миссионизм в русской религиозной философии XX в.“, *Лесной Вестник*, 3/2002, 156.

Batalovo, XIX a. mąstytojai, įsitraukę į rusiškosios idėjos paieškos buvo labai skirtingų politinių ir kultūrinių pažiūrų, kiekvienas iš jų įnešė kažką naujo ir savito į rusiškos tapatybės suvokimą.⁴⁴

Petro I sukurta galinga ir išoriškai besiplečianti Rusijos imperija viduje išgyveno gilią tapatybės krizę. Rusija buvo draskoma atotrūkio tarp valdžios ir savo žmonių, arba liaudies (rus. *народ*), tarp liaudies ir inteligentijos, net pati liaudis buvo susiskaldžiusi. Liaudies sąvoka vartojama neatsitiktinai, kadangi XIX amžiuje Rusijoje susiformavo didelė ir neapbrėpiama valstiečių, „mužikų“ (rus. *мужикское*) karalystė. Inteligentijai, kuri ir formavo mesianizmo idėjas, tokia neišprususi, prasčiokiška bet giliai tikinti liaudis buvo tarsi paslaptis, mįslė, kurią reikėjo įminti.⁴⁵ Daugumą romantizmo laikotarpio mąstytojų, ir slavianofilų, ir vakarietininkų sieja liaudininkų judėjimas (rus. *народничество*). Vienas iš svarbiausių jo aspektų yra tai, kad kalbėdami apie rusų tautos išskirtinumą, jie pabrėžė paprasto žmogaus likimą. Jiems svarbi rusų kaip vienos tautos misija, tačiau šios tautos pagrindas yra ne įsivaizduojama tauta, o realus žmogus – neprislėgtas kaltės jausmo, savo brolių nuodėmės, tai darbo žmogus, kitaip tariant, liaudies žmogus.⁴⁶ Būtent **rusų liaudis tapo pagrindiniu aptariamo laikotarpio rusiškojo mesianizmo subjektu**. Kadangi inteligentija buvo nutolusi ir atitrūkusi nuo paprastų žmonių, liaudininkų judėjimo ryškus kaltės jausmas bei žūtbūtinis noras sumokėti skolą liaudžiai.⁴⁷ Toks skaudus sunkios rusų liaudies padėties suvokimas skatino rusiškosios idėjos formavimosi procesą.

Rusiškosios idėjos pradininku pagrįstai laikomas Piotras Čaadajevas (beje, caro Nikolajaus I oficialiai paskelbtas pamišėliu). Pats savęs nepriskyrė jokiai srovei, tačiau Berdiajevo ir kitų to meto filosofų dažnai laikomas vakarietninku, Čaadajevas nesiejo savęs su visuomeniniais reikalais, su socialiniais procesais, buvo „giliai“ tikintis atsiskyrėlis, labiausiai rūpinosi savo sielos išganymu.⁴⁸ Čaadajevas iš esmės padėjo pamatus „rusiškajai idėjai“ kalbėdamas apie Rusijos autentiškumą ir ypatingą rusų tautos pašaukimą. Jis pabrėžė aiškaus Rusijos vaizdinio svarbą: „Aš neišmokau mylėti savo tėvynės užmerktomis akimis, pakreipta galva, užčiaupta burna. Aš manau, kad žmogus gali būti naudingas savo valstybei tik tuo atveju, jeigu jis aiškiai mato ją.“⁴⁹ Nors sklando legendos apie Čaadaevo priešišumą tėvynei, užtenka vienos citatos suprasti, kaip skaudžiai jis išgyveno dėl Rusijos ir tikėjo ja. Užtenka vienos Čaadevo minties, kuri iš esmės nusako visą rusiškojo mesianizmo esmę ir apibrėžia mesianizmo objektą: „mes [rusai – I.B.] esame pašaukti išspręsti didelę dalį socialinės tvarkos problemų, užbaigti idėjas, kilusias senosiose

⁴⁴ Эдуард Яковлевич Баталов *Русская идея и американская мечта*, М.: Прогресс-Традиция, 2009.

⁴⁵ Николай Александрович Бердяев *Истоки и смысл русского коммунизма*, Москва: Наука, 1990, 13-15.

⁴⁶ Ten pat, 48.

⁴⁷ Ten pat, 48.

⁴⁸ Richard Pipes „Introduction“, Raymond T. McNally (sud.) *The Major Works of Peter Chaadaev*, Notre Dame [Ind.] ; London : University of Notre Dame Press, 1969, xvii.

⁴⁹ Пётр Яковлевич Чаадаев „Апология сумасшедшего“, Б.Н.Тарасов (sud.) *Статьи и письма*, Москва: Современник, 1987, 143.

bendruomenėse, atsakyti į svarbiausius žmonių jaudinančius klausimus.⁵⁰ Kiek vėliau, kitas vakarietinėlis, A. Hercenas, įnešė naują aspektą į rusiškosios minties formavimąsi: jis tikėjo, kad rusų tautos savybės gali padėti išspręsti pagrindinę to laikmečio problemą, su kuria nesusitvarkė Vakarai. Isaiah Berlinas analizavimo vakarietiško pažiūrų filosofo A. Herceno idėjas ir teigė, kad Hercenas įtikino, kad geriausios rusiškos savybės yra savaime pakankamos išspręsti „svarbiausią šimtmečio problemą“, t.y. kaip išspręsti pagrindinę dilemą, kurios nesugebėjo išspręsti Vakarų pasaulis – kaip suderinti suderinti individualią laisvę su centralizuota valdžia, kaip išlaikyti asmeninį gyvenimą nesugriaunant visuomenės.⁵¹ Tarsi atsakymas į šį klausimą paminėtina Ivano Iljino rusiškosios idėjos interpretacija. Iljinas artimas slavianofilams, jam svarbus rusiškos dvasios ir širdies savarankiškumas. Jis pabrėžė rusų tautai būdingą laisvės troškimą, todėl rusiškąją idėją apibūdina kaip laisvai kontempliuojančios širdies idėją.⁵² Tam tikra prasme, Iljinas taip pat kalba apie asmens, jo širdies laisvę, tačiau tarsi apbendrindamas, priskirdamas širdies laisvę visai rusų tautai, kai tuo tarpu Hercenas, išaukštindamas rusų tautos savybes, nagrinėjo asmenybės vaidmens mesianistiniame rusų mąstyme, problemą.

Anot Berdiajevo, Hercenas pripažįsta žmogaus asmenybę kaip aukščiausią vertybę, bet toks vertinimas susijęs su savotišku individualistiniu rusišku socializmu, kurio pradininku ir tapo Hercenas.⁵³ Dostojevskiui taip pat rūpėjo žmogaus kaip asmenybės klausimas, tačiau asmenybės vaidmuo Herceno ir Dostojevskio filosofijoje smarkiai skyrėsi. Dostojevskis, pirmiausia, matė žmogų ir jo savybes, o tik paskui jo tautybę. Šiuo atžvilgiu Dostojevskio idėjos buvo gerokai universalesnės nei kitų to meto filosofų. Lietuvių ir šveicarų mokslininkas Juozas Eretas komentuoja Dostojevskį: „Būti rusu, vadinasi, pirmiausia, būti žmogumi, nes mūsų [rusų] likimas, yra viso pasaulio likimas.“⁵⁴ Asmenybės ir pasaulinės harmonijos, Dievo ir pasaulinio blogio susidūrimas ypač aštrus Dostojevskio filosofijoje – žmogus yra iracionalus, jis turi polinkį į kančias, kurios yra vienintelis kelias į sąmoningumą.⁵⁵ Ir filosofiniai, ir literatūriniai Dostojevskio darbai atspindi tai, kaip jis išgyveno dėl rusų tautos ir paprasto žmogaus, kurį nors ir laikė lengvabūdžiu, neišprususiu, neįdomiu, tačiau įžvelgė jame glūdinčią potencialą.

Panašūs išgyvenimai būdingi ir kitiems to meto rusų mesianizmo mąstytojams. Juos vienija dar vienas mesianizmo elementas – kadangi jie skaudžiai pajautė ir išgyveno moralinio

⁵⁰ Ten pat, 143.

⁵¹ Isaiah Berlin „Introduction“, Kn. Aleksander Herzen (sud.) *From the Other Shore and The Russian People and Socialism: an open letter to Jules Michelet*, Cleveland [Ohio]: New York [N.Y.]: The World Publishing Co., 1963, xix.

⁵² Иван Александрович Ильин „О русской идее“, 1948, 23-26.

<<http://ecsocman.hse.ru/data/651/542/1216/004x20iWANx20iLXIN.pdf>> [Žiūrėta 2015 02 17].

⁵³ Бердяев, *Истоки и смысл русского коммунизма*, 29.

⁵⁴ Joseph Ehret *Russian imperialism and messianism: „Gesta Dei per Russos“: their sources, forms and consequences*, Woodhave [N.Y.]: Lithuanian National Foundation, 1984, 17.

⁵⁵ Бердяев, *Истоки и смысл русского коммунизма*, 79.

nuopuolio laikus to meto Rusijoje, **savo idėjomis priešinosi slegiančiai valdymo sistemai ir moraliniam bei kultūriniam tautos nuopoliui.** Nors suvokta būtinybė rasti naują Rusijos kelią, buvo nesutariama, kokia kryptimi pasukti. Slavianofilai visiškai atmetė vakarietišką buržuaziją ir kapitalistinę civilizaciją.⁵⁶ Vakarietininkų poziciją nusakyti sunkiau todėl, kad pavyzdžiu ir idealu laikyti Vakarai pasirodė apgaulingi. Geriausias pavyzdys – A. Herceno patirtis, būdinga daugeliui rusų. Kaip ir daugelis vakarietininkų jis svajojo apie Vakarus ir tapo vienu iš pirmųjų rusų inteligentijos emigrantų, tačiau jis labai nusivylė taip idealizuotais Vakarais ir pačiais vakariečiais. Herceną prislėgė smulkiosios buržuazijos dvasia, kuri daro galimą ir apskritai buržuazijos gyvavimą socializme.⁵⁷ Verta vėl Hercenui priešpastatyti Dostojevskio mintį: jis suprato, kad jau nebegalima apsitverti Kinijos siena nuo pasaulio, nes tolesnė sėkminga Rusijos raida ir jos veikla, turi, pirmiausia, turėti visai žmonijai būdingą charakterį, o rusiškoji idėja gali tapti visų Europos nacijų gvildenamų idėjų sinteze.⁵⁸ Taip kalbėdamas apie panhumanizmą ir krikščionišką moralę, Dostojeviskis siekė universalios rusiškosios idėjos pritaikymo.

Dostojevskio, kaip ir daugelio kitų slavianofilų, mintis buvo paremta krikščioniška filosofija. Su krikščionybe labai susijusi romantinio rusiškojo mesianizmo istorijos samprata. **Krikščionybė savaime yra tarsi linijinio laiko simbolis, todėl ir romantinis mesianizmas remiasi šia laiko samprata.** Čaadajevas teigė, kad rusams trūksta istorinės sąmonės, kad Rusijos istorija yra tik praraja, sudaryta nelogiškų istorinių lūžių sekos, kurios priežastis – rusai niekada neturėjo universalios dvasinio idealo.⁵⁹ Galima teigti, kad Čaadajevas klydo – nors pats buvo labai religingas, jis tarsi ignoravo idėją, kad būtent katalikybė yra dvasinis Rusijos idealas. Kalbėdamas apie rusiškąją idėją, kaip apie širdies idėją Iljinas pabrėžė užuojautą ir gerumą, istoriškai perimtą iš krikščionybės.⁶⁰ Vladimiras Solovjovas ilgus metus tęsė poleminę dvikovą su slavianofilais, jo kritika buvo nukreipta į krikščioniško universalizmo (būdingo Dostojevskiui ir kitiems) ir nacionalinio išdidumo nesuderinamumą: slavianofilai, priskyre Rusijai aukščiausią pašaukimą, nepasirūpino moralinėmis tokio pašaukimo sąlygomis, pamiršo, kad didybė įpareigoja.⁶¹ Andrzej Walicki pabrėžia, kad skirtingai nei užkietėjęs slavianofilas Dostojeviskis, Solovjovas buvo „metodiškas“ mąstytojas, kuris meistriškai sukonstravo išsamią ir visapusę mesianistinę istorijos filosofiją.⁶² Visa Solovjovo filosofija paremta „pasaulinės“ dvasios vystymusi kaip teo-kosmo-

⁵⁶ Бердяев, *Истоки и смысл русского коммунизма*, 26.

⁵⁷ Бердяев, *Истоки и смысл русского коммунизма*, 29-30.

⁵⁸ Фёдор Михайлович Достоевский „Объявление о подписке на журнал *Время* на 1861 год, Собрание сочинений в 15 томах. т. 11. Л., Наука, Ленинградское отделение, 1993, (Электронная публикация — РВБ, 2002—201). < <http://rvb.ru/dostoevski/01text/vol11/1860/74.htm> > [Žiūrėta 2016 03 01].

⁵⁹ Raymond T. McNally, 14-15.

⁶⁰ Иван Александрович Ильин „О русской идее“, 1948, 20.

<<http://ecsocman.hse.ru/data/651/542/1216/004x20iWANx20iLXIN.pdf>> [Žiūrėta 2015 02 17].

⁶¹ Константин Васильевич Мочульский Гоголь, Соловьев, Достоевский, Москва: Республика, 1995, 144-145.

⁶² Walicki, 155.

istoriniu procesu.⁶³ Vėlesniuose Solovjovo pamąstymuose pereinama prie kraštutinio, apokaliptinio istorijos suvokimo, kai krikščionybės politika turi būti nukreipta į pasiruošimą paskutiniajam mūšiui, kuris galutinai atskirs priklausančius krikščioniškai Bažnyčiai ir jos priešininkus.⁶⁴ Toks suvokimas patvirtina giliai romantizmo filosofų mąstyme įsišaknijusį ir šio laikotarpio mesianizmui būdingą linijinį laiko modelį (Solovjovo atveju mesijo atėjimas pakeistas dar drastiškesniu paskutinio susirėmimo įvaizdžiu).

Galima konstatuoti, kad tai, jog XIX a. mąstytojai įsitraukę į rusiškosios idėjos paieškas buvo skirtingų politinių ir kultūrinių pažiūrų, apsunkina vieningos ir visapusiškos rusiškojo mesianizmo koncepcijos paieškas. Įdomu tai, kad anot žurnalisto ir TV laidų vedėjo Vladimiro Poznerio (save neabejotinai priskiriančio vakarietininkams), XIX amžiuje kilęs ginčas tarp slavianofilų ir vakarietininkų šiandien Rusijoje vis dar aktualus. Jis tarsi antrina V. Solovjovui, kad visos kalbos apie ypatingą Rusijos vaidmenį iš tikrųjų yra pastatytos ant pamatų, sumaišytų iš dviejų tarpusavyje nesuderinamų elementų – nepilnavertiškumo komplekso ir įsitikinimo apie savo pranašumą.⁶⁵ N. Berdiajevas, plačiai aprašęs rusiškosios idėjos formavimosi raidą, kontekstą ir problemas XIX – XXa. pradžioje, taikliai apibendrina, kad šio laikotarpio mąstytojams būdingas gilus pesimizmas dėl Rusijos praeities ir dabarties, o kartu – optimizmas ir viltis dėl ateities. Nikolajaus Berdiajevo vaidmuo yra unikalus ir todėl dviprasmiškas: viena vertus, jis svarbus tuo, kad interpretuoja dar „naujas“ XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios idėjas, antra vertus, pats toliau formuluoja rusiškąją idėją. Vėlesnės su Berdiajevu siejamos XX a. rusiškosios idėjos paieškos yra smarkiai veikiamos bolševikų ideologijos. Šia prasme Berdiajevą, o kartu su juo ir Iljiną, galima laikyti tam tikra rusų romantinio mesianizmo pabaiga.

2.2. Komunizmo mesianizmas

Komunistinio laikotarpio mesianizmas pasižymėjo ryškiu sekuliarumu, buvo aiškiai jaučiama komunistinės ideologijos įtaka, tačiau komunistinio laikotarpio mesianizmo vertinimas nėra vienareikšmiškas. Viena vertus, I. V. Čindino teigimu, po Berdiajevo, mesianizmas kaip daugiaamžė rusiška dvasinė idėja patyrė regresiją, o bolševikų interpretacijos privedė mesianizmą

⁶³ Пиамма Павловна Гайденоко Владимир Соловьев и философия Серебряного века, М.: Прогресс-Традиция, 2001, 46.

⁶⁴ Владимир Сергеевич Соловьёв „Духовные основы жизни“, Предисловие к изданию отдельной книгой *Духовных основ жизни* в Брюсселе, издательством "Жизнь с Богом", 1982. <<http://www.vehi.net/soloviev/duhovosnov/0011.html>> [Žiūrėta 2016 03 30].

⁶⁵ Владимир Познер „О славянофилах и западниках“, 2016. <<http://pozneronline.ru/2016/02/14175/>> [Žiūrėta 2016 02 17].

prie materializmo diktatūros.⁶⁶ Kita vertus, mesianizmo tradicija nemirė ir niekur nedingo, atvirkščiai – mesianizmas pasiekė savo aukščiausią tašką ir tikslą. Kaip argumentas pateiktinas Manuel Sarkisjanc požiūris: bolševikams užėmus valdžią, buvo netiesiogiai pasiekti rusiškojo mesianizmo tikslai – vartojant sovietų terminologiją, Rusija tapo vienintele proletariška valstybe žemėje.⁶⁷

Autorius teigia, kad revoliucija nužudė senąją Rusiją, kadangi žlugo ne tik valstybingumas, bet ir tos rusiškos minties užuomazgos, kurias pradėjo slavianofilai, todėl ir tradicinis nacionalinis mesianizmas atgimė kaip sovietinis mesianizmas.⁶⁸ Būtent toks sovietinio laikotarpio mesianizmo agresyvumas, jo kategoriškumas ir sudaro pagrindą pagrindinių mesianizmo elementų transformacijai. Tradiciniam mesianizmui Sovietų Rusijoje nebeliko jokio pagrindo (rus. *почва*) ir tai, pirmiausia, susiję su tautos samprata – pasirodė, kad tauta yra įsivaizduojamas matas, reikalingas tik oficialiai propagandai. Jeigu tradicinėje mesianizmo sistemoje rusų tautos samprata neatskirama nuo tam tikro rusų žmogaus tipo (rus. *Русский человек*), tai sovietiniame mesianizme, kur atsiranda visiškai naujas sovietinio žmogaus tipas – *homo sovieticus*, nebelieka nacionalinio rusų žmogaus tipo, kartu nebelieka ir tautos, kaip vientiso pagrindo suvokimo.⁶⁹ Taip iš esmės **pasikeitė pagrindinis mesianizmo subjektas, kai pereita nuo tautos prie klasės, konkrečiai – proletariato**. I. Geršteinas teigia, kad nuo pat Sovietų Sąjungos sukūrimo, jos užsienio politika buvo paremta mesianizmo idėjomis⁷⁰, tačiau įdomu tai, jog mesianizmas keitėsi priklausomai nuo skirtingų Sovietų Sąjungos gyvavimo periodų ir pirmiausia susiformavo klasinis mesianizmas. Kaip argumentą autorius pateikia faktą, jog jau Dekrete dėl taikos, paskelbtame 1917 metais, buvo kreipiamasi ne tik į kariaujančių šalių lyderius, bet ir į darbininkų klasę.⁷¹

Būtent darbininkų klasė arba proletariatas turėjo tapti pagrindiniu elementu, kuris sukurs socializmą, taip išvaduos visus nuskriaustuosius ir išnaudojamuosius, taip turėjo būti **pasiektas sovietinio mesianizmo tikslas arba objektas – socialistinės revoliucijos įgyvendinimas ir socialistinės visuomenės sukūrimas**. Pirmiausia, matomas negatyvus aspekto iškėlimas: nekalbama apie išskirtinių rusiškų savybių svarbą, vienijantį rusų tautos potencialą ar vertybių sklaidą, kaip romantizmo laikotarpiu, tačiau išryškinama apgailėtina ir sunki proletariato padėtis, būtinybė išsivaduoti. Dar svarbiau, kad skiriasi idėjų įgyvendinimo mastas ir išraiška. V.

⁶⁶ Игорь Викторович Чиндин „Революция от социализма или эволюция мессианизма?“, Вестник ВГУ. Серия: Философия, № 1, 2010, 123.

⁶⁷ Мануэль Саркисянц *Россия и мессианизм. К «русской идее» Н. А. Бердяева*, Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2005. <http://www.redov.ru/istorija/rossija_i_messianizm_k_russkoi_idee_n_a_berdjaeva/p2.php> [Žiūrėta 2015 12 08].

⁶⁸ В. Горский „Русский мессианизм и новое национальное сознание“, Вестник РСХД, № 97, 1970, 49-52.

⁶⁹ Ten pat, 49-52.

⁷⁰ И. З. Герштейн „Фактор мессианизма во внешней политике СССР“, Вестник Вярского государственного гуманитарного университета, УДК 327, 2014, 52.

⁷¹ Ten pat, 52-53.

Gorskij teigimu, sovietinio laikotarpio rusiškasis mesianizmas yra ne kas kita, o kraštutinai revoliucionalizuotas bolševizmas, nes būtent bolševizme rusiškasis mesianizmas įgavo kraštutinai agresyvią formą.⁷² Toks priverstinis ir jėga vykdomas socialistinių idėjų įgyvendinimas gali būti vertinamas kaip tarptautinės lyderystės pretenzija prisidengiant klasiniu pagrindu.

Nors socializmo sukūrimas reikalavo visuotinės klasinės lygybės, vadinasi, ir lygybės tarp visų šalių proletariatų, vienos šalies proletariatas turėjo būti lygesnis už kitus tam, kad vadovautų pasaulinės socializmo sistemos kūrimui. Taigi nors revoliucinė kova vyko po internacionalizmo „vėliava“, vis dėlto, pagrindinė jos mintis buvo rusiškoji idėja – „naujojo žodžio“ idėja, žodžio, kurį Rusija turėjo pasakyti visam pasauliui.⁷³ Po Pilietinio karo, partijos viduje kilę nesutarimai dėl socializmo kūrimo krypties išskyrė internacionalistus, vadovaujamus Trockio, ir nacionalistus, vadovaujamus Stalino. Kadangi pasaulinės revoliucijos įgyvendinimas atrodė vis labiau miglotas, didėjo nacionalistinės krypties šalininkų. Ketvirtą dešimtmečio užsienio politikos retorika buvo nukreipta į nacionalinius interesus, o Didysis Tėvynės karas ir 1941-ųjų liepos 3 dienos Stalino kalba įtvirtino nacionalinį mesianizmo elementą. Pirmieji pokario dešimtmečiai tapo mesianistinės sąmonės pakilimo laikotarpiu.⁷⁴ Laimėtas karas leido asocijuoti save su šviesa, gėriu.

Pasibaigus karui, kai nugalėtas bendras priešas, sustiprėjo konfrontacija su kapitalistiniais Vakarais. Jau 1919 metų Komunistų partijos manifestas užbaigiamas skambiu raginimu visų šalių proletarams susivienyti. Susivienijimo tikslas – kova prieš monarchiją, privilegijuotuosius, buržuaziją, klasinį išnaudjimą.⁷⁵ Taip išreiškiamas dar vienas mesianizmo elementas – **pasipriešinimas esamai tvarkai kaip skatinimas susivienyti prieš bendrą priešą – slegiančią ir išnaudojančią kapitalistinę sistemą**. Romantizmo mesianistai, priešingai, niekada nei tiesiogiai, nei netiesiogiai neskaitino stoti prieš Vakarus. Jie dažnai kalbėjo apie tai, kad Vakarai ir vakarietiškos vertybės, jų siūloma tvarka nėra tinkama Rusijai. Dostoevskis teigė, kad rusiškos savybės gali atlikti vienijimo funkciją. Nors komunistai taip pat kalbėjo apie tai, kad vakarietiška buržuazinė sistema ir gyvenimo būdas netinka Rusijai, tačiau jie siūlė kategorišką sprendimo būdą, iš esmės skatindami atvirą konfrontaciją su Vakarais.

Šaltasis karas tarp JAV ir Sovietų Sąjungos tapo dviejų mesianizmo projektų – amerikietiškojo ir rusiškojo – kova. Šiuo laikotarpiu išryškėjo sovietinio žmogaus nusivylimas sistema, Sovietų Sąjungos vidaus ir užsienio politika. Šiame kontekste išskirtina „necenzūrinė“

⁷² Горский, 49-52.

⁷³ Ten pat, 49-52.

⁷⁴ Герштейн, 53-54.

⁷⁵ Лев Давидович Троцкий „МАНИФЕСТ КОММУНИСТИЧЕСКОГО ИНТЕРНАЦИОНАЛА К ПРОЛЕТАРИЯМ ВСЕГО МИРА“, *Правда* Nr. 52, 1919. < <http://www.magister.msk.ru/library/trotsky/trotl515.htm> > [Žiūrėta 2016 03 25].

самиздата (rus. *самиздат*) literatūra. Pirmiausia, tai patriotinis nacionalistinio-liberalaus kurso žurnalas *Veče* (rus. *Вече*), įkvėptas Danilevskio idėjų (žurnalas leistas 1971-1974 m.). Kadangi priešingai nei romantizmo laikotarpiu, kai mesianistinės idėjos buvo formuojamos inteligentijos ir nuleidžiamos „iš viršaus“, ir priešingai nei oficiali komunistinio mesianizmo retorika, disidentinių judėjimų mesianizmas kyla „iš vidaus“, bet kokie oficialios valdžios bandymai išnaikinti mesianizmą (cenzūra, žodžio laisvės suvaržymai, bet kokios užsienio minties naikinimas) buvo nesėkmingi.⁷⁶ Todėl kilo „bendražmogiško“ mesianizmo idėja, kuri buvo paremta idėja apie bendras visai žmonijai vertybes.⁷⁷ Deja, tokios idėjos, kaip, pavyzdžiui, ideologinis pakantumas, į oficialią Sovietų Sąjungos retoriką įtrauktos tik antrojoje aštuntojo dešimtmečio pusėje, kartu su Michailo Gorbačiovo atėjimu į valdžią.

Kartu su žlugusia Sovietų Sąjunga **pasikeitė ir komunistinio laikotarpio mesianizmui būdinga linijinio laiko samprata** – atsirado poreikis atsigręžti atgal, pasisemti idėjų iš romantizmo filosofijos. Kalbant apie laikiškumą komunistiniame mesianizme, išlaikoma linijinė laiko samprata, taip komunizmo atėjimas vertinamas kaip galutinis žmogaus istorijos taškas. Visgi, jau trečiajame XIX a. dešimtmetyje, kai suvoktas socialinės revoliucijos neįgyvendinamumas, nebuvo visiškai atsisakyta linijinės laiko sampratos – ir toliau deklaruoti lozungai apie socializmo kūrimą. E. Batalovas teigia, kad kiek daugiau nei prieš dvidešimt metų vėl prisiminta apie rusiškąją idėją, kai buvo suprasta, jog sovietinis marksizmas mirė, o sovietinė sistema bei visuomenė atsidūrė ties žlugimo riba ir tam, kad išgyventų, Rusija turi iš naujo sukurti savo identitetą: socialinį, politinį, etninį.⁷⁸ Smunkančio Vakarų įvaizdžio ir autoriteto kontekste Rusija iškyla kaip galinti pasiūlyti alternatyvą – pastebimas mesianistinių idėjų atgimimas. Šios idėjos verčia klausti, koks yra rusiškojo mesianizmo turinys ir kokią formą įgauna po-komunistinis rusiškasis mesianizmas?

⁷⁶ Л.А. Дыркова „Концепция русского мессианства в зарубежной славистике (Питер Дункан)“, *Вестник Бурятского Государственного Университета*, № 14, 2009, 30.

⁷⁷ Горский, 49-52.

⁷⁸ Баталов, 5-10.

3. PUTINO RUSIJA IR „NAUJASIS“ MESIANIZMAS

Kadangi rusiškasis mesianizmas darbe suprantamas kaip savita ideologija, prieš pradedant analizuoti atgimstantį rusiškąjį mesianizmą verta aptarti kelis požiūrio taškus, kaip kalbama būtent apie rusiškąjį mesianizmą. Svarbu ir tai, kad iš esmės kalbama apie būtent šiandieninį laikotarpį – Putino Rusiją. Nors Rusijoje nėra vieningos ir oficialiai formuluojamos ideologijos, dažnai Vladimiro Putino valdymo laikotarpis vadinamas tiesiog „putinizmu“, kaip tam tikra tik šio prezidento valdymo laikotarpiui būdinga ideologija. Svarbiausias Kremliaus ideologas Vladislavas Surkovas Putiną vadina žmogumi, kurį itin sunkiu metu Rusijai pasiuntė likimas ir pats Dievas. Visgi su Putino valdymo laikotarpiu dažniau siejamos ne idėjos, bet konkrečios praktikos. Pavyzdžiui, Leon Aron apibūdina putinizmą kaip „autoritarizmą-plius“, t.y. tradicinio autoritarizmo ir savitų ypatybių rinkinį: nacionalinio lyderio populiarumas, imperinės nostalgijos kursymas, šnipinėjimo manija, anti-vakarietiškumas, nauja patriotizmo banga, etninis smurtas ir kiti.⁷⁹ Garsi analitikė Anne Aplebaum tikina, kad putinizmas yra grindžiamas gana sofistikuotais instituciniais ir ideologiniais pamatais.⁸⁰ Iš tiesų reikia pastebėti, kad jau pirmosios kadencijos metu, iš dalies susidorojęs su svarbiausiomis ekonominėmis Rusijos problemomis, Putinas atnaujino ir rusiškosios idėjos paieškas. Matomas Putino grįžimas prie tradicinių rusiškų vertybių, pabrėžiančių stabilumą, stiprią valstybę, patriotizmą, šeimos vaidmenį, religiją. Nors tradiciniai konservatizmo elementai ėmė dominuoti oficialioje Kremliaus retorikoje, L. Kasčiūnas tokį konservatizmą laiko fasadiniu, realiai neatitinkančiu deklaruojamų tikslų. Kaip bežiūrėtume valstybės stabilumas neįmanomas be tam tikros įsitikinimų sistemos, kurią kryptingai siekia formuoti valstybė. Kaip anksčiau minėta, politinis mesianizmas gali būti suprantamas kaip tam tikras praktinis mesianistinių idėjų įgyvendinimas, todėl į politinio mesianizmo supratimą galima įtraukti lyderio kaip praktinio mesianistinių idėjų vykdytojo aspektą: rinkėjų lūkesčiai, kad naujai išrinktas lyderis išspręs visas šalies problemas. Toks tikėjimas leidžia lyderiui, kaip laukiamam mesijui, manipuluoti mesianizmo idėjomis: kaip pavyzdys pateiktinas Bulgarijos atvejis, kai politinis mesianizmas tapo tam tikra populizmo variacija ir atskleidė nedemokratinio politinio, ekonominio ir socialinio gyvenimo, nesuderinamo su europietiškomis vertybėmis simptomus.⁸¹ Putino valdymo laikotarpiu, jo vieno svarbiausių patarėjų, V. Surkovo, dėka Rusijai apibūdinti bene taikliausiai pasirinkta suverenios demokratijos koncepcija, turinti visuomenės mobilizacinį potencialą, nes, anot rusų analitiko Andrej Okara, pritaikyta Rusijos politinei kultūrai. Andrej Okara teigia, kad suvereni demokratija, kaip

⁷⁹ Leon Aron „Putinism“, American Enterprise Institute for Public Policy Research, 2008, 3-6.

⁸⁰ Anne Aplebaum „Putinism: the ideology“, The London School of Economics and Political Science, Strategic Update, 13.2, 2013, 12.

⁸¹ Velina Hristova „Political messianism in Europe: The case study of Bulgaria“. Bakalauro darbas. WWU Uni Münster/ University of Twente, 2011, 4.

konceptija, lozungas, nacionalinė idėja ar ideologinis atskaitos taškas yra sudėtingas daugiapakopis politinis ir ideologinis projektas, kuris egzistuoja kompleksiškoje ir sudėtingoje šiuolaikinės Rusijos socialinės ir politinės minties matricoje, išreiškiamoje trimis skirtimis (epicentrais) tarp slavianofilų, vakarietinėlių ir konservatorių-„saugotojų“ (angl. *preservationist*).⁸² Ir nors klausimas, ar suvereni demokratija yra nauja rusiškoji idėja ar viešųjų ryšių akcija, autoriaus lieka neatsakytas, šis projektas gali būti vertinamas kaip įrankis, kuris duoda pagrindą valdančiosios partijos legitimizacijai, sukuria sutartį tarp politinio režimo ir tautos, suteikia ideologinį pagrindą ir vietą „manevruoti“ viešosios politikos srityje, veikia kaip mobilizuojantis ir konsoliduojantis faktorius iškilus naujiems vidaus ir užsienio politikos iššūkiams, išreiškia Putino politikos kursą.⁸³ Todėl pagrįsta suverenią demokratiją laikyti nacionaline idėja ir prilyginti ją romantizmo laikotarpio rusiškajai idėjai. Taigi, jau XIX amžiuje, kai ir buvo formuluojamos pagrindinės rusiškojo mesianizmo įžvalgos, rusiškasis mesianizmas tapo reikšmingu įrankiu politikos formuotojų rankose. Anot Manuel Sarkisjanc, Rusijos aukščiausiuose valdžios sluoksniuose buvo išreiškiama mesianistinė sąmonė, o mesianistiniai motyvai turėjo gilų santykį su realia politika.⁸⁴

Dar kartą prisimenant Tzvetan Todorov'o mesianizmo bangų teoriją, galima paminėti gerokai konkretesnę ir Rusijai pritaikytą ideologinę „trijų bangų“ mesianizmo aiškinimą, kurį pateikia Andrej ir Pavel Tsygankov'ai. Autoriai pateikia tris pagrindines ideologines tradicijas, arba „mokyklas“, kildinamas iš XIX a. diskusijos apie rusiškąją idėją. Šios trys ideologijos: Vakarų ideologija (angl. *Westernism*), Valstybės ideologija (angl. *Statism*) ir Civilizacijos ideologija (angl. *Civilizationsim*), apibrėžiamos santykiu tarp savęs (angl. *self*) ir kito (angl. *other*). Pagal savo turinį, paskutinioji autorių pateikiama ideologija geriausiai paaiškina rusiškojo mesianizmo atgimimą. Civilizacijos ideologija pozicionuoja Rusiją ir jos vertybes kaip priešingas vakarietiškomis, taip matydami Rusiją kaip nepriklausomą civilizaciją, kurios pagrindinė misija ir tikslas yra priešintis Vakarų spaudimui ir tuo pat metu skatinti tarpcivilizacinį dialogą.⁸⁵ Panašiai Maria Engstrom teigia, kad šiuolaikinio rusiškojo mesianizmo išpažinėjai mato mesianizmą kaip alternatyvą Amerikos išskirtinumo (angl. *American exceptionalism*) doktrinai ir ideologinį įrankį, kuris meta iššūkį Vakarų hegemonijai ir kuria naują policentrinę pasaulio tvarką.⁸⁶ Darbe pateikiamas ideologinis rusiškojo mesianizmo aiškinimas sujungia anksčiau minėtus universalius

⁸² Andrey Okara „Sovereign Democracy: A New Russian idea Or a PR Project“, *Russia In Global Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2007. <http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9123> [Žiūrėta 2016 05 06].

⁸³ Andrey Okara „Sovereign Democracy: A New Russian idea Or a PR Project“, *Russia In Global Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2007. <http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9123> [Žiūrėta 2016 05 06].

⁸⁴ Мануэль Саркисянц *Россия и мессианизм. К «русской идее»* Н. А. Бердяева, Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2005. <http://www.redov.ru/istorija/rossija_i_messianizm_k_russkoi_idee_n_a_berdjaeva/p2.php> [Žiūrėta 2015 12 0].

⁸⁵ Andrei P. Tsygankov, Pavel A. Tsygankov „National ideology and IR theory: Three incarnations of the ‘Russian idea’“, *European Journal of International Relations*, 16(4), 2010, 669-670.

⁸⁶ Maria Engström „Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy“, *Contemporary Security Policy*, 35:3, 2014, 358.

naujojo, atgimstančio mesianizmo siekius bei specifinį rusų tautos, kaip mesianizmo subjekto, vaidmenį. Taip identifikuojamos konkrečios politinės rusiškojo mesianizmo idėjos ir praktikos.

Taigi kiek bekalbėtume, kad rusiškasis mesianizmas yra unikalus, kompleksiškas, nevienareikšmiškai suprantamas reiškinys, jis turėtų atitikti universalius mesianizmo standartus analizuojant, kaip naujomis formomis jis atgimsta šiandieninėje Rusijoje. Todėl tolesnėje analizėje bus analizuojami keturi pagrindiniai mesianizmo elementai tam, kad būtų galima atsakyti į klausimą, kokia yra šiandieninio rusiškojo mesianizmo forma ir turinys? Koks jos santykis su buvusiomis mesianizmo formomis ir kokios naujovės yra siūlomos?

Analizuojami pirminiai tekstai išskirtini į dvi dalis. Pirmoji – tai pagrindinio Kremliaus ideologo Vladislavo Surkovo tekstai, kuriuose iš esmės geriausiai matoma tai, kaip formuojama šiandieninė Rusijos ideologija. Surkovo tekstai vertinami kaip tam tikra rusiškos politinės minties išraiška. Antroji – Vladimiro Putino kreipimaisi į Federalinį Susirinkimą, nes būtent šie tekstai tampa oficialia politine retorika ir galima matyti, kokios V. Surkovo idėjos atkartojamos, kaip jos plėtojamos ir interpretuojamos oficialioje prezidento kalboje (daugiausia dėmesio skiriama trečiosios kadencijos Putino kreipimams, nes šis laikotarpis sutampa su Surkovo kaip prezidento padėjėjo veikla).

3.1. Mesianizmo subjektas: rusai kaip tautų tauta

Anksčiau aptartose rusiškojo mesianizmo tradicijose pastebėta mesianizmo subjekto sampratos kaita, kai nuo platesnės, tautos sąvokos, pereita prie siauresnės – konkrečios klasės, t.y. proletariato. Šiandien proletariato sąvoka smarkiai skiriasi nuo pirminio XIX a. pab.-XX a., nes pasikeitė ir pati darbininkų klasė, bet tai nereiškia, kad ji išnyko. Tas pats sakytina ir apie tautos sąvoką – nors ji pasikeitė, tauta yra gyvi žmonės. Šiuolaikiniame globaliame pasaulyje tauta gali įgauti labai skirtingas prasmes, tačiau, anot Putino, būtent tauta yra Rusijos gerovės ir klestėjimo šaltinis.⁸⁷ Šiandien, anot Surkovo, gyvuoti ir organiškai, sistemingai vystytis gali tik tauta, kuri turi vieningą supratimą, kas ji yra, kur ir kodėl eina.⁸⁸ Putinas taip pat pabrėžia savęs identifikavimo svarbą: svarbu ne tik užtikrinti valstybės vystymąsi, bet ir išlaikyti savo nacionalinį ir dvasinį identitetą, „būti ir likti Rusija“.⁸⁹ Jis teigia, kad nereikia specialiai ieškoti nacionalinės idėjos,

⁸⁷ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 10 мая 2006 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>> [Žiūrėta 2016 04 20].

⁸⁸ Владислав Юрьевич Сурков „Основные тенденции и перспективы развития современной России“, *Современная Гуманитарная Академия*, 2006, 24.

⁸⁹ Послание Президента Федеральному Собранию, 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 04 20].

svarbiausia, suprasti, kokia Rusija mes [Rusijos tauta – I.B.] tikime ir kokią Rusiją norime matyti.⁹⁰ Todėl kultūros plačiąja prasme ir konkrečiai politinės kultūros užduotis – sukurti savo vaizdinių ir prasmų sistemą, kuri padės palaikyti tautos integralumą, vieningumą.⁹¹

Galima teigti, tam tikra prasme šiuolaikinis rusiškasis mesianizmas grįžta prie romantinio mesianizmo tradicijos, nes tauta iškyla kaip pagrindinis mesianizmo subjektas (skirtingai nei komunistiniame mesianizme – klasė). Panašumai nėra tokie vienareikšmiški, yra ir skirtumų tarp to, ką tauta reiškė rusų mesianistams romantizmo laikotarpiu ir ką ji reiškia dabar. Rusų romantikai suprato tautą kaip liaudį, kurios pagrindas yra rusų žmogus – neišsilavinęs, nekultūringas „mužikas“. Tačiau rusų žmogus yra labiau bendrinė sąvoka, kadangi romantizmo filosofų tautos sampratai nėra tokie svarbūs skirtingų tautybių, etniškumo faktoriai. Tauta suprantama kaip prastuomenė bendrąja prasme, o „mužikiškumas“ yra vienijantis bruožas. Kitaip sakant, tai liaudis. Šiandieniniame rusiškajame mesianizme tauta įgyja kitokią reikšmę – Rusijos tautos samprata įtraukia daug Rusijos Federacijoje gyvenančių tautų, kurias vienija tai, kad visi šių tautų atstovai, pirmiausia, yra Rusijos piliečiai. Putino kreipimuose kalbama apie daugiatautiškumą, apie tai, kaip sutaria įvairios tautos, gyvenančios Rusijos Federacijoje. Tautos dvasinį pagrindą nuo neatmenamų laikų sudarė universali taikos idėja – taikos tarp skirtingų tautybių ir konfesijų žmonių.⁹² Kitas svarbus aspektas pilietiškumas kaip formali ir įteisinta priklausomybė tautai – ne socialinė, ekonominė ar kultūrinė padėtis (pvz., buvimas „mužiku“ arba proletaru), o Rusijos piliečio statusas. Būtent todėl tautos sampratoje sustiprėja skirtis tarp ruso (rus. *русский*) ir Rusijos piliečio (rus. *россиянин*) sąvokų, kalbama apie pilietinės visuomenės stiprinimą. Taip mesianizmo subjektas yra ne rusai siaurąja prasme, o Rusijos tauta, t.y. visi Rusijos piliečiai. Putinas pabrėžia, kad visais laikais, nepriklausomai nuo etninės kilmės, visam pasauliui, mes [Rusijos tauta – I.B.], viena tauta – rusų tauta (rus. *русский народ*).⁹³ Pats Putinas tikslina tokį „paviršutinišką“ supratimą ir savo kreipimuose mini ne rusų, o Rusijos tautą⁹⁴, Rusijos visuomenę⁹⁵, kurioje slypi daugiatautė, multikultūrinė tautos samprata.

⁹⁰ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 8 июля 2000 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 04 21].

⁹¹ Сурков „Основные тенденции и перспективы развития современной России“, 24.

⁹² Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 26 апреля 2007 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>> [Žiūrėta 2016 04 22].

⁹³ Послание Президента Федеральному Собранию, 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 04 22].

⁹⁴ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 25 апреля 2005 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>>; Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 10 мая 2006 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>> [Žiūrėta 2016 04 23].

⁹⁵ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 26 мая 2004 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22494>>; Послание Президента Федеральному Собранию, 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 04 28].

Palaikyti tokios margos tautos vienybę labai sunku, todėl atsiranda būtinybė kalbėti apie lyderio ir tautos naratyvo santykį. Nors Surkovas Putiną laiko Dievo pasiuntiniu, visgi, jis yra išrinktas tautos ir atstovauja būtent tautos interesus, o ne Dievo valią. Kaip legitimus politinis lyderis (neanalizuojant pačių Prezidento rinkimų Rusijoje skaidrumo), Putinas turi praktinius įrankius užtikrinti tautos vienybę, todėl kaip veiklos prioritetą įvardija švietimo, kultūros, jaunimo politikos sferas – tai erdvė, kurioje formuojamas dorovingas, harmoningas žmogus, atsakingas Rusijos pilietis.⁹⁶ Visgi labai svarbūs ir „neformalūs“ Putino valdymo bruožai: jo kaip lyderio artumas tautai, kalbėjimas su ja viena kalba. Anot Surkovo, vienijanti Putino veikla yra sėkminga ir sulaukia palaikymo, nes remiasi rusišku protu, pagarba rusiškai politinei kultūrai, meile Rusijai.⁹⁷ Pats Putinas rusų tautai per rusų kalbą, rusišką kultūrą priskiria vienytojos vaidmenį – rusų tauta kaip visų Rusijoje gyvenančių tautų tauta. Taip Putino lyderystė įgauna dvi prasmes: viena vertus, per pilietinės visuomenės ugdymą užtikrinama visų Rusijos tautų integracija, kita vertus, per rusų kalbą, rusišką kultūrą, mentalitetą būtent rusų tauta tampa vienybės garantu.

Kaip ir Putino, Surkovo retorikoje, rusų tauta išskiriama kaip pagrindinė „vykdytoja“, atsakinga už visos Rusijos tautos likimą, tačiau svarbios ir kitos tautos – be jų rusiška politinė mintis neišbaigta. Surkovas prisimena istorinius rusiškus politinius projektus – Trečiąją Romą ir Trečiąjį Internacionalą, kurie buvo nukreipti ir atviri kitoms tautos.⁹⁸ Surkovo mintis įdomi tuo, kad viena vertus, sujungiamos dvi iš esmės skirtingos politinės bendruomenės, kita vertus, pats politinis, ne kultūrinis, tautos supratimas yra svarbus aspektas. Atviras visoms Rusijos tautoms turi būti ir rusiškas demokratijos [suverenios demokratijos – I.B.] projektas. Suvereni demokratija apibrėžiama kaip politinio gyvenimo būdas, kurį formuoja Rusijos tauta su visa jos įvairove.⁹⁹ Suverenios demokratijos, kaip atgimstančio rusiškojo mesianizmo projektas akcentuoja tautos vaidmenį praktiniame politiniame šalies gyvenime. Tai skatina klausti, koks yra atgimstančio rusiškojo mesianizmo idėjų ir Rusijos tautos kaip mesianizmo subjekto santykis.

Pastebėtina, kad nepaistant paties mesianizmo subjekto pasikeitimo, anksčiau aptartoms rusiškojo mesianizmo tradicijoms būdinga panaši subjekto padėtis. Ir romantinio, ir komunistinio mesianizmo tradicijose pats mesianizmo subjektas buvo tarsi išstumtas iš mesianizmo proceso: romantizmo laikotarpiu mesianizmo idėjas formulavo išskirtinai inteligentija, komunizmo laikotarpiu – sovietų valdžia (ir emigracijos inteligentija). Šiuolaikinio rusiškojo mesianizmo atveju pagrindinės mesianizmo idėjos formuojamos ne inteligentijos, o valdančiojo elito lygmenyje (be

⁹⁶ Послание Президента Федеральному Собранию, 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 04 29].

⁹⁷ Сурков, „Русская политическая культура. Взгляд из утопии“, выступление в здании Президиума РАН., *Русский журнал*, 2007, 11.

⁹⁸ Владислав Юрьевич Сурков „Национализация будущего“, *Эксперт*, №. 43, 2006, 8.

⁹⁹ Ten pat.

kitų panašumų su romantinio mesianizmo tradicija, šiuo aspektu didesnis panašumas su komunistinio mesianizmo tradicija). Nors skirtingai nei romantizmo laikotarpiu tauta nebėra laikoma „muzikais“ (Putino kalbėjime Rusijos tauta apibūdinama kaip talentinga, iniciatyvi, aktyvi¹⁰⁰, Surkovas primena: mes [Rusijos tauta – I.B.] juk laikome save išsilavinusia ir kultūringa tauta¹⁰¹), tačiau iškyla naujų su tauta susijusių problemų. Svarbiausia iš jų – demografinė krizė, kuri yra pirminis, fizinis tautos išlikimo pagrindas. Kita svarbi problema – stiprios vidurinėsios klasės, vietinės inteligentijos, kuri galėtų prisidėti prie mesianizmo idėjų formavimo, trūkumas. Svarbu tai, kad akcentuojamas ne elitas, ne „muzikai“ ar proletariatas, bet nuo valstybės priklausanti vidurinioji klasė. Šiandien Rusijoje randasi nauja, intelektualinio proletariato sąvoka, kuri atspindi naują ekonominį ir dvasinį darbininkų klasės vaidmenį, todėl, anot Rusijos gamtos mokslų akademijos nario Konstantino Sokolovo, proletaru galima vadinti net akademiką.¹⁰² Būtent toks intelektualus proletariatas taip pat galėtų būti priskirtas ir viduriniam sluoksniui. Surkovas cituoja Ivaną Iljiną, kuris jau XX a. ketvirtame dešimtmetyje numatė problemas, su kuriomis Rusija susiduria po komunistinės sistemos žlugimo – atgimstanti Rusija liks be vedančiojo sluoksnio.¹⁰³ 2007-aisiais Putinas prisimena išgyventą ilgą ekonominę krizę, kuri smarkiai paveikė Rusijos inteligentijos būklę, atsiliepė kūrybai, dar svarbiau – beveik privedė prie visiško moralinių ir dvasinių Rusijos tradicijų išnykimo.¹⁰⁴ Todėl Putinas pažymi būtinybę padidinti vidurinėsios klasės gretas, paremti ir palaikyti provincijos inteligentiją, kuri visais laikais buvo profesinė ir moralinė Rusijos atrama.¹⁰⁵

Neabejotinai svarbus vidurinėsios klasės, suvienyti galinčio lyderio vaidmuo, visgi Rusijos stiprybė glūdi didelėje ir margoje jos tautoje. Taigi, tam Rusija būtų suvereni ir stipri, labai svarbios ne tik kiekybinės, bet ir kokybinės tautos savybės: „mūsų [Rusijos tauta – I. B.] turi būti daugiau, mes turime būti geresni moraline, profesine, kūrybine prasme.“¹⁰⁶ Putino mintį galima suprasti dvejopai: viena vertus, siekis būti geresniems reiškia tam tikrą trūkumą – dar nesame pakankamai geri, kita vertus, ji išreiškia turimą potencialą kaip tam tikrą mesianistinę ambiciją ateityje tapti geresniems. Putinas teigia, kad tauta supranta nacionalinių interesų svarbą ir reikšmę ir

¹⁰⁰ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 16 мая 2003 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>> [Žiūrėta 2016 04 25].

¹⁰¹ Сурков, „Русская политическая культура. Взгляд из утопии“, 9.

¹⁰² Константин Сивков „Социальная сила XXI века — интеллектуальный пролетариат“, *Свободная Пресса*, 2015. <<http://svpressa.ru/roundtable/sptv/119139/>> [Žiūrėta 2016 05 03].

¹⁰³ Сурков, „Основные тенденции и перспективы развития современной России“, 7

¹⁰⁴ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 26 апреля 2007 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>> [Žiūrėta 2016 04 29].

¹⁰⁵ Послание Президента Федеральному Собранию, 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 04 30].

¹⁰⁶ Ten pat.

todėl „mes [tauta – I.B.] tikime savimi ir tuo, kad daug galime ir viską pasieksime.“¹⁰⁷

3.2. Mesianizmo objektas: lyderė be sekėjų?

Mesianizmo logika suponuoja, kad visos gerosios tautos savybės, visas jos potencialas turi būti nukreiptas įvykdyti tam tikrą misiją. Ši misija yra pagrindinis mesianizmo objektas – tai ko subjektas gali siekti pasaulyje. Anksčiau aptartu romantinio mesianizmo laikotarpiu mesianizmo objektu buvo akcentuojamos geriausios rusų tautos savybės, kurios turėtų padėti atsakyti į egzistencinius klausimus ir civilizacines problemas, kurių nepajėgė išspręsti Vakarai. Visgi tai labiau filosofinė diskusija, kuri nesiūlo konkretnių sprendimo būdų. Komunizmo laikotarpiu, priešingai, mesianizmo objektas formuluotas aiškiai ir tiksliai – įgyvendinti revoliuciją, sukurti socialistinę sistemą, numatant konkrečius, pvz., penkmečio, planus. XXI amžius paskatino naują ekonominių, karinių ir civilizacinių galių išdėstymą, kuris savo ruožtu į pirmąjį planą vėl iškėlė nacionalinius interesus – Rusija turi būti suvereni ir įtakinga valstybė.¹⁰⁸ Atsiradusi nauja globali tarptautinio terorizmo grėsmė skatina tarptautinę bendruomenę susivienyti, bendradarbiauti bendro tikslo labui. Svarbu tai, kad visuose Putino kreipimuose terorizmas minima kaip viena iš didžiausių grėsmių. Dar svarbiau tai, kad kalbama ne tik apie lokalų terorizmą, pvz. Čečėnijos separatistus, bet ir apie tarptautinio terorizmo keliamus pavojus prisimenant 2001-ųjų rugsėjo 11-osios įvykius bei aptariant Sirijos krizę. Sprendžiant terorizmo problemą globaliu mastu, išryškėja priešpriešos ir nesutarimai, kaip ir kokiomis priemonėmis tai daryt, kaip siekti bendro tikslo. Esant tokioms sąlygoms išauga „istorinė Rusijos atsakomybė“. Anot Putino, tokia atsakomybė paremta Rusijos kaip pagrindinio globalaus ir regioninio stabilumo garanto reikšme, nuosekliai ginant ir saugant savo vertybinę poziciją.¹⁰⁹ Putinas kalba ir apie ekonominės¹¹⁰, kultūrinės ir intelektualinės¹¹¹ lyderystės siekį. Akcentuojamas kultūrinis, dvasinis, profesinis tautos potencialas, vertybės ir talentai, jėga, slypinti valstybės, visuomenės ir kiekvieno piliečio lygmenyje, galinti įveikti sunkumus, spręsti sunkiausias problemas.¹¹² Nors Putinas teigia, kad šiandieninė Rusija nepretenduoja į supervalstybės statusą, nesikėsina į svetimus interesus, nemoko kitų, kaip gyventi, tačiau siekia būti lydere, gindama

¹⁰⁷ Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 04 30].

¹⁰⁸ Послание Президента Федеральному Собранию, 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 05 02].

¹⁰⁹ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2013 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/news/19825>> [Žiūrėta 2016 05 02].

¹¹⁰ Послание Президента Федеральному Собранию 3 декабря 2015 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/news/50864>> [Žiūrėta 2016 05 03].

¹¹¹ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2013 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/news/19825>> [Žiūrėta 2016 05 02].

¹¹² Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 05 03].

tarptautinę teisę, nacionalinį suverenitetą.¹¹³ Taip netiesiogiai atskleidžiama Rusijos pretenzija vadovauti tarptautiniams procesams, remiantis istorine praktika, kai Rusija (Sovietų Sąjunga) buvo viena iš pagrindinių veikėjų priimant sprendimus tarptautiniu mastu. Putinas deklaruoja Rusijos ištikimybę demokratinėms vertybėms, kurią diktuoja pati tauta ir strateginiai valstybės interesai.¹¹⁴ Tačiau Rusijos veiksmai Čėčėnijoje, Ukrainoje, tolimoje Sirijoje nepanašūs į tiesioginę tautos valios išraišką, tai veikiau siekis įrodyti „savo tiesą“, t.y. būtinybę apginti pasitelkiant agresiją ir karines priemones. Būtent todėl Rusijos lyderystė paradoksali – bandoma kitus apginti prievarta. Kartais priešą galima identifikuoti, kaip Sirijos atveju, kai siekiama nuo terorizmo apsaugoti ne tik Sirijos gyventojus, bet ir visą pasaulį. Kartais realaus priešo nėra, tačiau noras apginti ir apsaugoti niekur nedingęs, todėl sukuriamas pretekstas, kaip Krymo atveju, kai prisijungimas argumentuojamas kaip istorinė misija, istorinės teisybės atstatymas.

Norėdama iš naujo užsitikrinti savo balsą tarptautiniuose procesuose, Rusija, pirmiausia, siekia įtvirtinti suverenios valstybės statusą. Anot V. Surkovo, visa Rusijos istorija nuo Ivano III laikų – intelektualinės nepriklausomybės ir valstybinio suvereniteto manifestacija.¹¹⁵ Tarsi kreipdamasis į visą tarptautinę bendruomenę, V. Putinas leidžia aiškiai suprasti, kad „jei visai eilei Europos valstybių nacionalinis pasididžiavimas (rus. *гордость*) – seniai pamiršta sąvoka, o suverenitetas – per daug didelė prabanga, tai Rusijai nacionalinis suverenitetas yra būtina sąlyga jos gyvavimui.“¹¹⁶ Įdomu tai, kad pats žodis *гордость* gali būti verčiamas ir suprantamas ne tik kaip pasididžiavimas ar garbė, bet ir kaip išdidumas. Tai leidžia pasididžiavimą suprasti kaip artimą puikybės. Putinas įvardija nacionalinį pasididžiavimą kaip aukštų Rusijos kompanijų pasiekimų pramonės ir technologijų srityje simbolį, prisimindamas grandiozinius atominius ir kosminius projektus, įgyvendintus Sovietų Sąjungoje.¹¹⁷ Nacionalinis pasididžiavimas taip pat išskiriamas kaip motyvas toliau nesitaikstyti su ekonomine priklausomybe ir didinti Rusijos ekonominį suverenitetą.¹¹⁸ Panašu, kad Putinas nemato Rusijai jokio kito kelio – arba būti suverenia, arba apskritai išnykti.¹¹⁹ Toks kategoriškumas gali būti vertinamas kaip tam tikra puikybės išraiška – arba būsime savarankiški ir nuo nieko nepriklausomi, arba apskritai „nebūsime“. Paradoksali nacionalinio pasididžiavimo kaip išdidumo ir net puikybės motyvą puikiai iliustruoja Vladimiro

¹¹³ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2013 года, Москва, Кремль.
<<http://kremlin.ru/events/president/news/19825>> [Žiūrėta 2016 05 02].

¹¹⁴ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 26 мая 2004 года, Москва, Кремль.
<<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22494>> [Žiūrėta 2016 04 30].

¹¹⁵ Сурков, „Русская политическая культура. Взгляд из утопии“, 3.

¹¹⁶ Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль.
<<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 05 07].

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 8 июля 2000 года, Москва, Кремль.
<<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21480>> [Žiūrėta 2016 04 24].

¹¹⁹ Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль.
<<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 05 07].

Majakovskio eilėraštis „*Brodvėjus*“. Nors jame išreiškiamas paprasto sovietinio žmogaus susižavėjimas Niujorku, visgi, išdidumas neleidžia prieš jį nusiimti kepurę – į „buržujus“ žiūrima iš aukšto (rus. „*Я в восторге от Нью-Йорка города. Но кепчонку не сдерну с виска. У советски собственная гордость: на буржуев смотрим свысока.*“¹²⁰). Putinas cituoja istoriką ir rašytoją Nikolajų Karamziną: kas savęs negerbia, to ir kiti negerbs, tai nereiškia, kad mes [rusai – I.B.] už visus viskame geresni, bet rusas turi žinoti savo vertę.¹²¹

Nacionalinio suvereniteto samprata yra labai plati, ji įtraukia ekonominį, teisinį, kultūrinį suverenitetą ir tampa vienu iš svarbiausių universalios lyderystės garantų: svarbu ne tik išsaugoti, bet ir padidinti savo geopolitinę „paklausą“ ekonomikos, kultūros, mokslo, švietimo, diplomatijos ir tarptautinių santykių ir, žinoma, karinėje srityje.¹²² Todėl suverenitetas yra svarbus rodiklis ir rusiškame demokratijos supratime. Suvereni demokratija (nors ir ne rusų „išradimas“) Rusijoje įgauna kritiškai svarbią reikšmę kaip rusiškos politinės minties produktas, padedantis įtvirtinti suverenitetą. Anot paties suverenios demokratijos koncepcijos Rusijoje pradininko V. Surkovo, būtent suverenios demokratijos modelis geriausiai atitinka Rusijos politinę kultūrą ir rusų tautos pasaulėžiūrą.¹²³ Nors abejotinos, pagrindinio Kremliaus ideologo V. Surkovo išpopuliarintos suverenios demokratijos koncepcijos negalima laikyti nacionaline idėja ar valstybine ideologija, ji neabejotinai užima svarbią vietą Putino Rusijos politikoje. Anot žurnalisto Maichailo Rogožnikovo, suvereni demokratija yra ne ideologija, o tam tikras Rusijos kaip valstybės statusas, t.y. politinė konstanta arba tam tikras konsolidacijos lygis, kuris susiformavo per paskutiniuosius 15 metų.¹²⁴ Suvereni demokratija išaukština rusams būdingas vertybes ir tradicijas, pabrėžia Rusijos vystymosi kelią kaip išskirtinį, todėl tradiciniai demokratijos modeliai vertinamai kaip netinkamai Rusijai.¹²⁵ Taigi suvereni demokratija tam tikra prasme vertinama Rusijos tautos jėgos ir orumo išraiška.

3.3. Ateities istorija: žvilgsnis iš utopijos perspektyvos

Šiandieninis rusiškasis mesianizmas, kaip ir ankstesnės rusiškojo mesianizmo tradicijos pasižymi linijiniu laiko suvokimu. Jam būdingi unikalūs, nepasikartojantys įvykiai kaip tam tikri lūžio momentai, kurie pabrėžia skirtį tarp praeities įvykių ir idealizuotos ateities vizijos įgyvendinimo. Tokia samprata, skatinanti prisiminti istoriją ir kartu ieškoti naujo kelio, kaip sukurti

¹²⁰ Владимир Владимирович Маяковский *Стихотворения; Поэмы; Пьесы*, Москва: Художественная литература, 1969, 208-209.

¹²¹ Послание Президента Федеральному Собранию, 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 05 08].

¹²² Ten pat.

¹²³ Сурков, „Русская политическая культура. Взгляд из утопии“, 6.

¹²⁴ Михаил Владимирович Рогожников „Что такое "суверенная демократия", *Эксперт Online*. <http://expert.ru/expert/2005/43/43ex-suveren_202/> [Žiūrėta 2016 05 05].

¹²⁵ Сурков, „Русская политическая культура. Взгляд из утопии“, 1.

geresnę ateitį Rusijai, būdinga ir anksčiau aptartoms rusiškojo mesianizmo tradicijoms. XIX a. rusų romantizmo filosofai daugiausia rėmėsi krikščioniška tradicija ir pabrėžė istoriškai susiformavusias tradicines krikščioniškas vertybes, kurios turėtų padėti Rusijai įveikti moralinį nuopuolį. Komunizmo laikotarpis taip pat pasižymėjo tam tikru apokaliptiniu laiko suvokimu, kai proletariato revoliucija ir socializmo sukūrimas buvo suprantami kaip galutinis istorijos taškas. Rusiško mesianizmo laiko sampratoje svarbus ne tik ryšys tarp praeities ir ateities, bet ir dabarties momentas, kaip tam tikras laiko taškas, kuriame turėtų būti priimti sprendimai, kurie yra itin svarbūs siekiant galutinio mesianizmo tikslo.

Šiandieniniame rusiškajame mesianizme dabarties samprata labiau primena romantinę mesianizmo tradiciją, kai rusų filosofai kalbėjo apie moralinį, kultūrinį rusų tautos deficitą. XXI amžius ir jo atneštų globalių pasikeitimų kontekste Putinas pabrėžia akivaizdų dvasinio pagrindo, kuris visais istoriniais laikotarpiais stiprina Rusiją – gailestingumo, užuojautos, palaikymo, savitarpio pagalbos, trūkumą šiandieninėje Rusijos visuomenėje.¹²⁶ Su komunistine mesianizmo tradicija šiandieninio rusiškojo mesianizmo laiko suvokimas turi mažai ką bendra. Ir Putinas, ir Surkovas atsisako komunizmui būdingos revoliucinės logikos. 2006-aisias, pirmą kartą pristatydamas suverenios demokratijos idėją, Vladislavas Surkovas pabrėžė dabartį, kaip istorinį šansą išgydyti chronišką ligą – „mėšlungišką“ revoliucinį-reakcionistinį Rusijos vystymąsi.¹²⁷ Būtent šiuo laiku, t.y. dabar, turi būti priimti lemtingi sprendimai, kurie padės siekti geresnės ateities. 2012-aisias pirmąjį savo antrosios kadencijos kreipimąsi į Federalinį Susirinkimą V. Putinas pradeda teiginiu, kad būtent artimiausi metai bus lemtingi ne tik Rusijai, bet ir visam pasauliui, kuris įžengė į kardinalių pokyčių epochą.¹²⁸ 2001-ųjų metų kreipimesi Putinas prisimena gerai žinomą užburto rato logiką: po revoliucijos būna kontrrevoliucija, o po reformų – kontrreformos, tačiau ši logika visiškai paneigiama teigiant, kad daugiau nebus nei revoliucijos, nei kontrrevoliucijos.¹²⁹ (Komentuodamas šį pareiškimą, Richard Sakwa įvardija Putiną kaip antirevoliucinį.¹³⁰) Užburto rato logiką galima tapatinti su ciklišku ir cikliniu laiko suvokimu, todėl atmesdamas tokį suvokimą, Putinas pabrėžia dabartį kaip tam tikrą lūžio momentą taip tarsi įtvirtindamas linijinio laiko sampratą.

Priimant reikšmingus sprendimus, labai svarbus ryšys tarp istorinių pamokų ir to, kaip jos suprantamos ir panaudojamos įprasminant ateities viziją. Naujausiame, praėjusių metų,

¹²⁶ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 05 10].

¹²⁷ Владислав Юрьевич Сурков „Национализация будущего“, *Эксперт*, №43, 2006, 6

¹²⁸ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 05 10].

¹²⁹ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 3 апреля 2001 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>> [Žiūrėta 2016 05 08].

¹³⁰ Richard Sakwa *Putin: Russia's Choice*, London; New York: Routledge, 2005, 46.

kreipimesi Putinas pabrėžia, kad praeities pamokos visa savo jėga vėl iškilo prieš tarptautinę bendruomenę.¹³¹ Oficialioje Putino retorikoje istorinė atmintis minima kaip vienas iš šiandien Rusiją vienijančių faktorių, o pastebimas didėjantis domėjimasis Rusijos istorija, savo šaknimis įprasmina naują dvasinio pakilimo laikotarpį.¹³² Minimi ir konkretūs istoriniai įvykiai, tokie kaip pergalė Antrajame pasauliniame kare arba, tiksliau, Didžiajame Tėvynės kare, pabrėžiami kaip nepalaužiamos Rusijos dvasios įrodymas. Toks įrodymas naudojamas kaip argumentas pagrįsti ir įprasminti, ką reiškia būti rusu ir Rusijos piliečiu, apskritai, kas šiandien yra Rusija. Putino mintis gali būti priešpastatyta XIX a. rusų romantizmo klasiko P. Čaadajevio teiginiui apie tai, kad visa Rusijos istorija yra tik tarpusavyje mažai susijusių, nelogiškų įvykių seka, o pagrindinė to priežastis – dvasinio idealo stoka. Putinas prisimena ne tik pergalės metines, bet teigia, kad nacionalinės sąmonės atgimimui reikia savo suvokime sujungti visas istorines epochas ir grįžti prie paprastos tiesios – Rusija „prasidėjo“ ne nuo 1917, net ne nuo 1990 metų, kad yra vientisa, nepertraukiama tūkstantmetė istorija, kuri ir yra vidinės jėgos ir nacionalinio vystymosi (rus. *развитие*) šaltinis.¹³³ Putino retorika Ukrainos klausimu dar kartą pabrėžia dabarties momentą, kaip reikšmingą lūžio tašką. Mesianistiniai argumentai panaudoti legitimizuoti Krymo prisijungimą, kadangi Krymas etniškai, o dar svarbiau – istoriškai artimas kraštas, tai – Rusijos religinis centras. Krymo prijungimo faktas įgyja lemtingą reikšmę praeities santykyje su ateitimi. Prijungus Krymą atkurta istorinė teisybė, nes būtent Krymas, arba senasis Chersonas buvo vieta, kur kunigaikštis Vladimiras (jis vėliau pakrikštijo ir visą Rusiją) priėmė krikštą. Kaip ir Dostojevskis, Iljinas, Solovjovas, Putinas kalba apie krikščionybę kaip apie dvasinį idealą, galingą naciją vienijančią jėgą.¹³⁴ Taip įvykęs Krymo prijungimas tarsi faktiškai įprasmina pasaulinės tvarkos pokyčius ir būsimus iššūkius, apie kuriuos Putinas kalbėjo 2012-aisiais. Šia prasme, Krymo prijungimas jau yra istorinis įvykis (kaip Rusijos krikštas ar Antrasis pasaulinis karas), po kurio viskas nebegali būti taip, kaip anksčiau, todėl prieštarų tarptautinių procesų kontekste Putinas akcentuoja judėjimą į priekį, į ateitį.¹³⁵

Kaip ir Putinas, Surkovas nori Rusijai geresnės ateities, abu formuluoja panašius tikslus, kurie turi būti įgyvendinti, norint tai pasiekti, tačiau skirtingai nei Putino, Surkovo supratime istorinė patirtis neturi jokios praktinės naudos siekiant geresnės ateities. Straipsnyje „*Русская политическая культура. Взгляд из утопии*“ V. Surkovas plėtoja kontraversišką idėją,

¹³¹ Послание Президента Федеральному Собранию 3 декабря 2015 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/news/50864>> [Žiūrėta 2016 05 11].

¹³² Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 8 июля 2000 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21480>> [Žiūrėta 2016 05 11].

¹³³ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 05 10].

¹³⁴ Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 05 08].

¹³⁵ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 05 08].

apie tai, jog praeitis ir jos pamokos yra gerokai pervertinamos ir vertėtų labiau susikoncentruoti į ateitį. Šiai, kaip pats teigia ginčytinai, idėjai pagrįsti jis pateikia gana įdomius argumentus. Pirmiausia, kultūra plačiąja prasme yra abiejose dabarties pusėse – ir praeityje, ir ateityje. Kadangi literatūra, filosofija, religija, ekonomika ir kita įtraukia tam tikrus projektus, nuojautas, ateities tyrimus ir vizijas, kritikuojama nuostata, jog apie praeitį žinoma gerokai daugiau nei apie ateitį. Toks įsitikinimas sukuria situaciją, kai praeities patirtis, anot Surkovo, slegia ir apsunkina dabartinę veiklą, stabdo tolesnį vystymąsi, todėl Rusija yra įstrigusi industrinėje epochoje ir nuolat vaikosi savo ir net svetimą praeitį. Todėl Surkovas siūlo naują metodą – ateitis turėtų daryti dabartinei politikai didesnę įtaką nei praeitis.¹³⁶ Surkovas taip pat vartoja gana keistą terminą – ateities istorija. Toks alogizmas apibūdina Surkovo siūlomo metodo esmę – žvilgsnį iš utopijos perspektyvos. Utopija savaime nurodo į ateitį, taigi kalbėdamas apie tai, koku keliu toliau turėtų judėti Rusija, Surkovas neatsigręžia į istorines pamokas, tačiau žvelgia tarsi iš ateities – iš utopijos. Utopija vertinama ne kaip neįgyvendinamas idealas, tačiau kaip siekiamybė, kuri iš esmės yra išpildoma.¹³⁷ Toks Surkovo požiūris į laikiškumo dimensiją iš esmės leidžia vertinti mesianizmo objektą, t.y. Rusijos siekį tapti lydere ne kaip teorinį konstruklą, o kaip praktiškai įgyvendinamą tikslą. Šis aspektas svarbus, nes taip sukuriamas tam tikras pažadas ateityje būti geresniems. Siūloma žiūrėti į Rusiją iš geriausios ateities perspektyvos – globaliu mastu reikšmingos ekonomikos ir intelektualinių paslaugų, klestinčios suverenios demokratijos perspektyvos. Svarbu ne tik būti geresniems, bet ir prisidėti prie geresnės viso pasaulio ateities, todėl Surkovas pabrėžia išskirtinę Rusijos vietą ir vaidmenį utopiniame globaliame pasaulyje: norėtusi, kad Rusija, kaip globalios utopinės federacijos subjektas, būtų regionu-donoru, tauta-lydere, vienu iš intelektualinio aktyvumo centrų.¹³⁸ Toks utopinis požiūris išreiškia mesianizmo objektą laiko perspektyvoje.

3.4. Priešai

Naujo Rusijos kelio paieškoms didelę įtaką daro tarptautiniai procesai, globalios problemos, todėl bendradarbiavimui ir vieningam problemų sprendimo būdui rasti, būtina apibrėžti santykį su kitais tarptautinių santykių veikėjais. Šiandieninės politinės realijos, pvz., jau minėta Ukrainos krizė, Sirijos konfliktas išryškino vertybines valstybių pozicijas. Identifikuodamas Rusiją kaip tradicinių vertybių, kurios tūkstantmečiai sudarė dvasinį ir moralinį visos civilizacijos pagrindą, sergėtoją, Putinas kritikuoja „iš viršaus“ vykdomą nedemokratinį tokių vertybių

¹³⁶ Сурков „Русская политическая культура. Взгляд из утопии“, 8.

¹³⁷ Ten pat, 8.

¹³⁸ Ten pat, 9

naikinimą.¹³⁹ Putinas akcentuoja Rusijos pagarbą suvereniai kiekvienos tautos teisei į savarankišką vystymosi kelią, politinę visuomenės organizaciją, ekonomikos konstravimą, teisę pasirinkti sąjungininkus ir užtikrinti saugumą.¹⁴⁰ Jis taip pat pabrėžia, kad Rusija gina universalius demokratinius principus, todėl jai nėra kito kelio, tik demokratinis: Putinas mini būtent rusišką demokratiją, kuri atitinka Rusijos tautos savivaldos tradicijas, o ne realizuoja iš išorės primestus standartus.¹⁴¹ Putino kritikos sulaukia bandymai įtikinti Rusiją, kad egzistuoja teisinga užsienio politika, kuriai reikia paklusti aklai ir nemąstant.¹⁴² Taigi matoma, kad Putinas priešinasi bet kokiai, su vidaus ir užsienio politika susijusiai įtakai iš išorės. Nors nėra tiesiogiai pasakoma, kas tai daro, iš konteksto aišku, kad kalbama apie Vakarus. Visgi, Putino ir Surkovo retorikoje Vakarai nėra suprantami vienareikšmiškai – ne visi Vakarai yra „priešai“, bet ne visi yra ir „draugai“.

Minėdamas Vakarus, Surkovas iš esmės kalba apie Vakarų Europą, jo kalbėjimas iš esmės gana pozityvus – be geografinio, pabrėžiamas istorinis, kultūrinis Rusijos ir Europos bendrumas, teigiamas Europos pavyzdys Rusijos vystymosi procesams. Surkovas teigia, kad atmetant geopolitinę potekstę ir kalbant apie kultūrinę sąmonę ir rusišką mąstymo tipą, nors ir ginčytina, tačiau būdinga jį kaip holistinį, intuityvinį, priešpastatyti mechaniniam, redukcionistiam vakarietiškam mąstymui.¹⁴³ Sunkumai su Vakarais yra tarsi vertimo sunkumai – giminingų savo šaknimis, tačiau skirtingų savo dvasia Europos kultūrų bendravimo sunkumai.¹⁴⁴ Viena vertus, tokie „dvasios“ skirtumai yra daug gilesni nei ekonominiai, politiniai, kariniai skirtumai. Kita vertus, mintis, kad Rusija, visgi save priskiria Europai, teikia viltį, kad ekonominiai, politiniai ir kiti skirtumai nėra barjeras sugyvenimui ir bendradarbiavimui. Surkovas teigia, kad Rusija, kad ir kokia išskirtinė bebūtų, yra europietiška valstybė. Jis prisimena ir Putino ne kartą viešai išsakytą mintį, jog Rusija ir Europa iš esmės nuėjo tą patį kelią.¹⁴⁵ Todėl konstruojant šiuolaikinę Rusiją itin svarbu „neiškristi“ iš Europos, laikytis Vakarų.¹⁴⁶ Surkovas net teigia, kad sovietmečio idėjos „neiškrito“ iš Europos diskurso konteksto, jos buvo visai europietiškos.¹⁴⁷ Romantizmo laikotarpiu noras sekti Vakarais ir net jų idealizavimas būdingas vakarietininkams. Paradoksalu, tačiau būtent jie XIX-XX a. pradžioje patyrė didžiausią nusivylimą Vakarais ir konkrečiai Vakarų Europa – pasirodė, kad idealizuotas vakarietiškas gyvenimo būdas, patys žmonės, apskritai, visa sistema nėra „tikra“, joje

¹³⁹ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2013 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/news/19825>> [Žiūrėta 2016 05 09].

¹⁴⁰ Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 05 07]

¹⁴¹ Послание Президента Федеральному Собранию, 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/17118>> [Žiūrėta 2016 05 09]

¹⁴² Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль. <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 05 09]

¹⁴³ Сурков „Русская политическая культура. Взгляд из утопии“, 2.

¹⁴⁴ Ten pat, 7.

¹⁴⁵ Сурков „Основные тенденции и перспективы развития современной России“, 6.

¹⁴⁶ Сурков „Национализация будущего“, 9.

¹⁴⁷ Сурков „Основные тенденции и перспективы развития современной России“, 23.

gausu trūkumų (tą iliustruoja anksčiau minėta nesėkminga Herceno patirtis). Iš Surkovo kalbėjimo akivaizdu, kad sekama „solovjoviška“, vėliau ir Gorbačiovo plėtota, Europos nuo Lisabonos iki Vladivostoko idėja, išreiškianti ne tik strateginį bendradarbiavimą, bet dar svarbiau – kultūrinį bendrumą.

Putinas apie Europą kalba nedaug, tačiau jo retorikoje galima aptikti Surkovo idėjų tąsą. Kaip ir Surkovas, jis pabrėžia europietišką vertybių svarbą: teigia, kad sunkiu darbu pasiekti europietiški laisvės, žmogaus teisių, teisingumo ir demokratijos idealai jau daug metų yra pagrindinis vertybinis Rusijos orientyras.¹⁴⁸ Pirmosios kadencijos metu, kalbėdamas apie Europą, Putinas akcentuoja ir konkrečius strateginius planus, susijusios su Europa. Rusijos integraciją į Europą kaip svarbią užsienio politikos kryptį – tai istorinis pasirinkimas, kuris jau padarytas ir turi būti realizuojamas.¹⁴⁹ 2013-aisiais Putinas kalba apie brandų integracijos į Europą projektą, kuris bus tęsiamas.¹⁵⁰ Nors Putinas vertina europietiškas vertybes, siekia glaudesnės integracijos su Europa, tačiau 2014-aisiais prasidėjusi Ukrainos krizė ir jos pasekmės Rusijai – sankcijos ir tarptautinė izoliacija, gerokai pakeitė situaciją. Rusija tarsi nūsiskuto nuo Europos ir atsigręžė į Rytus – plėtojama nauja Rusijos, nuo Sankt Peterburgo iki Šanchajaus idėja (Maskvos Carnegie centro direktorius Dmitrij Trenin kalba apie Rusijos perėjimą nuo Didžiosios Europos prie Didžiosios Azijos ir naują Kinijos-Rusijos antantę¹⁵¹).

Dmitrij Trenin taip pat kalba apie tai, kad Ukrainos krizė „sugrąžino“ Šaltojo karo laikų geležinį trikampį tarp Maskvos, Pekino ir Vašingtono.¹⁵² Jeigu santykiai su Pekinu vertinami kaip naujos partnerystės galimybės, tai požiūris į Vašingtoną, kaip ir Šaltojo karo metu, priešiškas. Aptartoje komunizmo laikotarpio tradicijoje priešprieša kapitalistiniams Vakarams demonstruota atvirai. Šaltojo karo laikotarpiu Europa tarsi nustumta į antrą planą ir būtent JAV tapo prieš numeris vienas. Priešingai nei Surkovas, kalbėdamas apie Vakarus, Putinas iš esmės, daugiausia kalba apie JAV. JAV suprantamos kaip „kiti“ Vakarai, todėl ir santykis su jomis kitoks nei su Europa. Iš Putino retorikos ne iki galo aiški skirtingo požiūrio į Europą ir JAV priežastis. Sunku pasakyti, ar priežastis ta, kad Putinas vertina europietiškas vertybes kaip artimas, savas, o JAV – kaip nepriimtinas, ar konfrontacijos su JAV priežastimi yra ne pačios vertybės, o tai, kaip jos

¹⁴⁸ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 25 апреля 2005 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>> [Žiūrėta 2016 05 07].

¹⁴⁹ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 3 апреля 2001 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>>; Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 18 апреля 2002 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21567>>; Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 16 мая 2003 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>> [Žiūrėta 2016 05 12]

¹⁵⁰ Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2013 года, Москва, Кремль. <<http://kremlin.ru/events/president/news/19825>> [Žiūrėta 2016 05 12].

¹⁵¹ Dmitri Trenin „From Greater Europe to Greater Asia? The Sino-Russian Entente“, Carnegie Moscow Center, 2015, 11.

¹⁵² Ten pat, 7.

pateikiamos. Putino kritika JAV atžvilgiu tam tikra prasme yra pagrįsta, nes jis kritikuoja ne JAV vertybes, idealus, gyvenimo būdą, politinę sistemą ir pan., o JAV vykdomą užsienio politiką, kuri vienaip ar kitaip veikia Rusiją. Nors vartojami tokie žodžiai kaip „draugai“, „kolegos“, „partneriai“, jo kalbėjimas labiau neigiamas, išryškinami skirtumai, prieštara. Daugeliu atvejų apskritai vengiama tiesioginio JAV identifikavimo, tačiau suprasti galima iš būdingų sąvokų, pavyzdžiui: Putinas prisimena sulaikymo politiką, kurią interpretuoja kaip instrumentą, naudojamą tuomet, kai jaučiama, kad Rusija tapo per daug stipri.¹⁵³

Kalbėdamas apie saugumo politiką, Putinas mini JAV karinių išlaidų dydį, kuris net keliasdešimt kartų viršija Rusijos.¹⁵⁴ Nors Putinas teigia, kad Rusija yra tarsi yra „aukščiau“ to ir nesiruošia sąmoningai įsitraukti į ginklavimo varžybas, tačiau čia pat pabrėžia, kad niekam nepavyks pasiekti karinio pranašumo.¹⁵⁵ Žinoma, karinė galia suteikia ir atitinkamą geopolitinį statusą, kuris leidžia lengviau siekti savo interesų. Todėl toliau kalbėdamas apie JAV karinę galią, Putinas ironiškai prisimena sovietmečio anekdotą apie vilką, kuris žino, ką valgyti (rus. „товарищ волк знает, кого кушать“), o valgytas nieko neklauso, ir klausyti nesiruošia.¹⁵⁶ Per tokią alegoriją, Putinas kritikuoja tai, kad atsiradus būtinybei realizuoti savo nacionalinius interesus, dingsta visas JAV patosas ginti žmogaus teises ir demokratiją. Šia prasme Putiną pikтина tai, kad JAV taiko dvigubus standartus, kai norima, kad Rusijos užsienio politika atitiktų Vakarų diktuojamus standartus, tačiau pačios JAV auksuoja universalius siekius dėl nacionalinių interesų. Putinas tarsi kalbėdamas visos tarptautinės bendruomenės vardu kritikuoja dabartinę situaciją, kai daug kalbama apie tarptautinę teisę, tačiau jos normos derinamos su „kažkieno“ konjunktūriniais interesais, prieštaraujant tarptautinės teisės principams ir sveikam protui, laikant visus aplinkui neišsilavinusiais žmonėmis, kurie nemoka nei skaityti, nei rašyti.¹⁵⁷ Nereikia nė sakyti, kad „kažkieno“ interesai yra suprantami kaip JAV interesai. JAV kritikuojamos ir už tai, kad tiesiogiai ar netiesiogiai daro įtaką Rusijos santykiams su kaimyninėmis valstybėmis, todėl, Putinas teigia, kad kartais neaišku su kuo geriau kalbėti – konkrečių valstybių valdžia ar jų amerikiečiais globėjais ir rėmėjais.¹⁵⁸ Taip pat JAV kaltinamos susiskaldymo šalies viduje skatinimu. Šiuo atžvilgiu Putino kritika kartais primena paranoją, kai įsivaizduojama, kad Rusijai už nugaros nuolat kuriami jos „sužlugdymo“ planai. Kaip pavyzdį Putinas prisimena 1990-uosius ir 2000-uosius, kai, anot Putino,

¹⁵³ Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль.
<<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 05 12].

¹⁵⁴ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 10 мая 2006 года, Москва, Кремль.
<<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>> [Žiūrėta 2016 05 12].

¹⁵⁵ Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль.
<<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 05 12].

¹⁵⁶ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 10 мая 2006 года, Москва, Кремль.
<<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>> [Žiūrėta 2016 05 13].

¹⁵⁷ Послание Президента Федеральному Собранию, 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль.
<<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>> [Žiūrėta 2016 05 13].

¹⁵⁸ Ten pat.

buvai atvirai palaikomas separatizmas ir Rusijai mielai būtų pritaikytas Jugoslavijos „sužlugdymo“ ir „susiskaldymo“ planas.¹⁵⁹

Vakarų spaudoje mesianistinė ideologija įvardijama kaip pagrindinis Putino ginklas prieš Vakarus.¹⁶⁰ Visgi, remiantis Surkovo ir Putino teksta, negalima teigti, kad kritikuojama pati vakarietiška sistema. Skirtingai nei komunistiniame mesianizme, šiuolaikiniame rusiškajame mesianizme vakarietiška sistema nėra laikoma savaime ydinga. Pirmiausia, todėl, kad Vakarai įgyja skirtingas reikšmes: vienaip kalbama apie Europą, kitaip – apie JAV. Antra, skirtumai tarp Europos ir JAV yra skirtingų kategorijų skirtumai, nes kalbant apie Europą akcentuojamas idėjinis pagrindas, vertybės, kultūra, o kalbant apie JAV užsienio politikos praktika. Taigi, kaip mesianistinė valstybė, tradicinių ir universalių vertybių sergėtoja, Rusija iš esmės kvestionuoja JAV vykdomą užsienio politiką, galima teigti, kad ją laiko nepriimtina, nes, viena vertus, ji neatitinka deklaruojamų idėjų, tarptautinės teisės normų, kurias Rusija gina. Kita vertus, ji daro tiesioginę neigiamą įtaką Rusijos santykiams su kaimynais, skatina nesutarimus ir susiskaldymą šalies viduje.

¹⁵⁹ Ten pat.

¹⁶⁰ „So plant Putin das immune Imperium“, *Die Welt*, 2016.

<<http://www.welt.de/kultur/literarischewelt/article152605898/So-plant-Putin-das-immune-Imperium.html>>, cituota iš <<https://russian.rt.com/inotv/2016-02-26/Welt-Glavnoe-oruzhie-Putina-protiv>> [Žiūrėta 2016 05 01].

IŠVADOS

Mesianistinių idėjų atgimimas šiandieninėje Rusijoje nėra netikėtas ar stebinantis dalykas. Rusiškas mesianizmas turi galias tradicijas, siekiančias XV – XVI amžių, kai Rusijos teritorijoje formuotas pirmasis reikšmingas mesianistinis Maskvos kaip Trečiosios Romos projektas. Šis projektas laikytinas tam tikru atskaitos tašku, nes dažniausiai nuo jo rusų ir užsienio literatūroje pradedamas analizuoti rusiškasis mesianizmas. Visgi šį projektą ir to laikmečio rusiškojo mesianizmo tradiciją vargu ar galima laikyti nuoseklios rusiškos politinės minties išraiška. „Tikroji“ rusiškojo mesianizmo tradicija atsirado tik XIX amžiuje, kartu su savarankiška rusiška politine mintimi. Romantizmo laikotarpiu suformuotos svarbiausios rusiškojo mesianizmo idėjos, kurios davė pagrindą tolesnei mesianizmo raidai. Svarbu tai, kad su romantizmo pabaiga rusiškojo mesianizmo tradicija neišnyko – komunistiniu laikotarpiu mesianistinės idėjos buvo transformuojamos, išreiškiamos naujomis formomis. Stebint rusiškojo mesianizmo atgimimą šiandieninėje Rusijoje norima atsakyti į klausimą, koks yra jo turinys ir kokią formą jis įgauna Putino Rusijoje.

Kompleksiška Rusijos politinė mintis lemia tai, kad rusiškasis mesianizmas yra ne tik išskirtinis, bet ir itin sudėtingas ir nevienareikšmiškai suprantamas reiškiny. Kita vertus, pačioje mesianizmo misijoje užkoduotas universalumas, nes kalbama apie viso pasaulio išganymą, universaliai pritaikomas vertybes. Dėl universalaus mesianizmo pritaikymo, jo santykio konkrečia tauta ir realia politika, darbe teigiama, kad geriausiai rusiškąjį mesianizmą galima paaiškinti analizuojant jį kaip ideologiją. Tam išskirti keturi pagrindiniai mesianizmo elementai: mesianizmo subjektas, mesianizmo objektas, linijinė laiko samprata, pasipriešinimas esamai tvarkai, kurie vienokiomis ar kitokiomis formomis aptinkami romantizmo ir komunizmo mesianistinėje tradicijoje ir šiuolaikiniame atgimstančiame rusiškajame mesianizme.

Rusiško mesianizmo idėjos šiandieninėje Rusijoje ryškiausiai įprasminamos prezidento V. Putino ir jo patarėjo V. Surkovo retorikoje. Kalbant apie naujojo rusiškojo mesianizmo santykį su buvusiais, Putino ir Surkovo kalbėjime pastebimos tiek romantinio, tiek ir komunistinio rusiškojo mesianizmo tradicijos idėjos, kurios interpretuojamos ir transformuojamos. Daroma prielaida, kad šiandieninis rusiškasis mesianizmas remiasi romantizmo ir komunizmo laikotarpio tradicijomis, kurios laikytinos šiuolaikinio rusiškojo mesianizmo ištakomis. Tačiau negalima teigti, kad romantinio ar komunistinio mesianizmo tradicija yra sekama nuosekliai ir apgalvotai.¹⁶¹ Pirmiausia, matomas grįžimas prie tautos kaip pagrindinio mesianizmo subjekto

¹⁶¹ Nors daroma išvada, kad, iš esmės, nėra nuoseklios anksčiau darbe aptartų rusiško mesianizmo tradicijų tąsos, tačiau kaip tam tikra išimtis paminėtina suverenios demokratijos koncepcija. Būtent Surkovo tekstai labiausiai susiję su

romantizmo laikotarpiu. Visgi pati tautos samprata yra pasikeitusi – pagrindiniu kriterijumi yra nebe buvimas „mužiku“ kaip priklausymas socialinei, ekonominei klasei, tačiau buvimas Rusijos piliečiu. Todėl ir Surkovo, ir Putino retorikoje atskirtina Rusijos tautos ir rusų tautos sąvokos. Pirmuoju atveju pabrėžiama visos Rusijos tauta, kaip etniškai ir kultūriškai marga tauta, kuri yra pagrindinis mesianizmo subjektas, antruoju – rusų tauta, kuri yra tauta vienytoja, visų Rusijos tautų tauta. Antra, reikia nepamiršti, kad šiandien Rusija yra svarbi tarptautinės bendruomenės dalyvė ir paskutiniu metu vykstantys tarptautiniai procesai pakeitė Rusijos poziciją ir jos santykius su kitais tarptautinės arenos veikėjais. Iškilusi nacionalinių interesų svarba matoma ir pasikeitusiame mesianizmo subjekte. Gerosios tautos savybės – išsilavinimas, profesionalumas, dvasinis potencialas, talentai yra nukreipti siekti tarptautinės lyderystės plačiąja prasme: ne tik tapti dvasine, moraline vedle, tradicinių vertybių saugotoja, bet užtikrinti lyderės poziciją ekonomikos, pramonės, mokslo, inovacijų, tarptautinių santykių, karinėje srityje. Tačiau Rusijos lyderystė yra paradoksali, ji – prievartinė, nes norima jėga apginti kitus. Tokia agresyvi pozicija primena komunistinio mesianizmo jėga vykdomą socialistinių idėjų įgyvendinimą, kai tarptautinės lyderystės siekta prisidengiant klasiniu pagrindu. Tačiau šiuo atveju ji pakeitė deklaruojama tarptautinės teisės, demokratinų vertybių apsauga. Trečia, linijinio laiko samprata, įgauna naują utopinę perspektyvą, kai kuriamas pažadas apie geresnę ateitį. Putino retorikoje dabartis suprantama kaip lūžio taškas, kai turi būti priimami sprendimai ir imamasi konkrečių veiksmų siekti geresnės ateities. Nors praeities pamokos yra svarbios, Surkovas siūlo kalbėti apie ateities istoriją iš utopijos perspektyvos. Šia prasme, geresnė ateitis yra suprantama ne tik kaip siektinas idealas, bet ir kaip praktiškai įgyvendinama idėja. Ketvirta, kaip ir romantizmo bei komunizmo mesianizmo tradicijoje, Vakarai yra vienas iš pagrindinių prieštaro objektų. Putino ir Surkovo retorikoje Vakarai išsiskiria į Europą ir JAV, todėl nėra vienareikšmiško vertinimo. Kalbant apie Europą, pabrėžiamos europietiškos vertybės, kaip artimos Rusijai, tačiau nėra kalbama apie JAV vertybes. Panašiai kaip Šaltojo karo metais, JAV identifikuojamos kaip pagrindinis priešas, tačiau JAV kritika nukreipta ne į idėjas, bet užsienio politikos veiksmus. Taigi, dėl skirtingo Europos ir JAV kategorizavimo, sudėtinga pasakyti, kaip konstruojami Vakarai. Paskutiniai įvykiai, o būtent Ukrainos krizė, ženkliai pakeitė

suverenos demokratijos koncepcija, kuri įgyja filosofinę reikšmę (šia prasme Surkovą galima vertinti kaip šiuolaikinės Rusijos filosofą). Suvereniteto ir suverenos demokratijos sąvokos vyrauja šiuolaikinėje Rusijos politinėje mintyje, panašiai kaip rusiška idėja vyravo XIX – XX a. pradžios romantizmo laikotarpiu Rusijoje, todėl galima brėžti tam tikrą paralelę tarp rusiškos idėjos ir suverenos demokratijos, kaip grynai rusiškų sąvokų, vaidinančių svarbią rolę rusiško mesianizmo kaip ideologijos formavime. Putino tekstuose pastebima kaip XIX-XX a. pradžios romantizmo idėjos interpretuojamos ir išreiškiamos derinamos su suverenos demokratijos koncepcija – juose vyrauja Rusijos, kaip tradicinių vertybių gynėjos identifikacija, pabrėžiamas savitas Rusijos demokratinis kelias, atitinkantį rusiškos politinės minties tradiciją, akcentuojama suvereniteto, kaip tautos ir valstybės išlikimo ir tolesnio vystymosi, svarba (galima teigti, kad oficialioje valstybės retorikoje įprasminama suverenos demokratijos idėja, todėl ji yra ne tik idėjinis, bet ir potencialiai praktinis konstruktas). Taigi, jeigu darome prielaidą, kad suvereni demokratija kaip svarbi šiuolaikinio rusiško mesianizmo koncepcija vienaip ar kitaip tęsia rusišką idėją, tuomet šia prasme yra tęsiama romantinio rusiško mesianizmo tradicija.

oficialią valstybės retoriką Europos ir JAV atžvilgiu, paskutiniame Putino kreipimesi daug mažiau kalbama apie JAV, identifikuojant naują „priešą“ – Turkiją.

Taigi, atgimstantis rusiškasis mesianizmas yra ne tik unikalus ir nedaug tirtas, bet ir besikeičiantis (todėl pabrėžiamas būtent atgimstantis, o ne jau gimęs) reiškiny. Kalbant apie ateities Rusijos politiką, gali būti keliama prielaida, jog mesianistinė kryptis bus tęsiama, kadangi šiuolaikinis rusiškasis mesianizmas dar nėra visiškai „išsivystęs“. Kaip argumentą galima paminėti tai, kad jis dar neturi svarbių elementų, tokių kaip, pavyzdžiui, aiškos ateities perspektyvos. Negalima pamiršti, kad didelę įtaką ateities planams daro tarptautinis kontekstas. Mesianizmą veikia ne tik įvairios rusiškos politinės minties tradicijos, bet ir tarptautinėje arenoje vykstantys pokyčiai, todėl rusiškasis mesianizmas nėra statiškas. Kalbant apie naująjį rusiškąjį mesianizmą, galima kalbėti apie „lankstaus“ mesianizmo sąvoką. Tokį mesianizmą galima taikyti pagal savo užmačias, t.y. siekiant konkrečių politinių tikslų, pavyzdžiui, mesianistiniai argumentai pasitelkti pagrįsti Krymo prisijungimą. Sunku nuspėti, kokią kryptį naujasis rusiškasis mesianizmas gali įgauti – nuosaikią ar, priešingai, griežtą ir dar agresyvesnę kryptį, kaip atsaką į sankcijas ir tarptautinę izoliaciją po Ukrainos krizės, taip pat ir po Sirijos konflikto. Tai sudaro prielaidą tolesniems tyrimams, kuriais galima būtų stebėti naujojo rusiškojo mesianizmo pasikeitimus. Tokiuose tyrimuose galima būtų stebėti Rusijos (konkrečiai – Putino) retoriką tarptautiniu mastu, t.y. kaip kreipimaisi į tarptautinę bendruomenę, kaip Rusija identifikuoja save, ar/kaip keičiasi Rusijos vertybinė pozicija, kaip konstruojami Vakarai, kokia Rusijos pozicija numatoma.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Antriniai šaltiniai:

Alubo, Sogoh, „Health Services and Military Messianism in Nigeria (1983-1990)“, *Journal of Social Development in Africa*, 7, 1, 1992.

Aplebaum, Anne, „Putinism: the ideology“, The London School of Economics and Political Science, Strategic Update 13.2, 2013.

Aron, Leon, „Putinism“, American Enterprise Institute for Public Policy Research, 2008.

Berenis, Vytautas, „Mesianizmo problema pirmos XIX amžiaus pusės Lietuvos kultūroje“, *Kultūrologija*, 18/2010.

Berlin, Isaiah, „Introduction“, Kn. Aleksander Herzen (sud.) *From the Other Shore and The Russian People and Socialism: an open letter to Jules Michelet*, Cleveland [Ohio]: New York [N.Y.]: The World Publishing Co., 1963.

Cohen, Richard I. (sud.) *Visualizing and Exhibiting Jewish Space and History*, OUP USA, 2012.

Dručkutė, Genovaitė, „Lietuvos įvaizdis Oskaro Milašiaus publicistikoje“, *Literatūra*, 49(4)/2007.

Ehret, Joseph, *Russian imperialism and messianism: „Gesta Dei per Russos“: their sources, forms and consequences*, Woodhave [N.Y.]: Lithuanian National Foundation, 1984.

Engström, Maria, „Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy“, *Contemporary Security Policy*, 35:3, 2014.

Freedon, Michael, *Ideologies and political theory: a conceptual approach*, Oxford; New York [N.Y.]: Clarendon Press, 2008.

Garškaitė, Rosita, „Europos vienybė pagal Oskarą Milašių: poeto politinės įžvalgos“. Magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2014.

Hristova, Velina, „Political messianism in Europe: The case study of Bulgaria“. Bakalauro darbas, WWU Uni Münster/ University of Twente, 2011.

Jacobson, Eric, „Locating the Messianic: Search of Causation and Benjamin's Last Message“, Arthur Bradley, Paul Fletcher (sud.) *The Messianic Now: Philosophy, Religion, Culture*, Routledge, 2011.

Jakniūnaitė, Dovilė, „Kaimynystės samprata tarptautinių santykių konstruktyvistinėje perspektyvoje: Rusijos atvejis“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2007.

Jonavičius, Laurynas, „Išorinių veiksnių struktūrnis poveikis posovietinių režimų transformacijai: Ukrainos ir Gruzijos atvejai“. Daktaro disertacija, Vilniaus Universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2010.

Kasčiūnas, Laurynas, „Ar tikrai V. Putinas gina tradicines vertybes?“, Žurnalas „Tribūna“, 2015. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/l-kasciunas-ar-tikrai-v-putinas-gina-tradicines-vertybes.d?id=68068066>>.

Lanternari, Vittorio, „Messianism: Its Historical Origin and Morphology“, *History of Religions*, Vol. 2, No. 1, 1962.

Norkus, Zenonas, *Nepasiskelbusioji imperija: Lietuvos Didioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu*, Vilnius, Aidai, 2009.

Okara, Andrey, „Sovereign Democracy: A New Russian idea Or a PR Project“, *Russia In Global Affairs*, Vol. 5, No. 3, 2007. <http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9123>.

Outhwaite, William (sud.) *The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought*, Wiley-Blackwell, 2002. <http://www.blackwellreference.com/public/tocnode?id=g9780631221647_chunk_g978063122164717_ss1-20>.

Pipes, Richard, „Introduction“, Raymond T. McNally (sud.) *The Major Works of Peter Chaadaev*, Notre Dame [Ind.] ; London : University of Notre Dame Press, 1969.

Parker, Noel, *Portrayals of Revolution– Images, Debates, and Patterns of Thought on the French Revolution*, Southern Illinois University Press, 1990, 199-200.

Sakwa, Richard *The Crisis of Russian Democracy: The Dual State, Factionalism and the Medvedev Succession*, Cambridge University Press, 2011.

Saul, John S., „Globalization, Imperialism, Development: False Binaries And Radical Resolutions“, *Social Register Journal*, 2004.

Schackter, Rory, „Hermann Cohen’s Secular Messianism and Liberal Cosmopolitanism“, *Jewish Political Studies Review*, 2008. <<http://jcpa.org/article/hermann-cohens-secular-messianism-and-liberal-cosmopolitanism/>>.

Skrudupas, Arūnas, „Kinijos propaganda Rusijoje: estetiniai strategijos elementai“, *Politologija*, 2 (66), 2012.

Talmon, Jacob Leib, *The Myth of the Nation and the Vision of Revolution – The Origins of Ideological Polarization in the Twentieth Century*, SECKER&WARBURG London, 1981.

Thurston, Mark A., *Edgar Cayce's Predictions for the 21st Century*, We Publish Books, 2004.

Todorov, Tzvetan „The Three Waves of Political Messianism: From Colonialism to Communism to Humanitarianism“, Seminar on French Politics and Society, Harvard University, 2011. <<https://www.youtube.com/watch?v=8uTTqTb4btQ>>.

Trenin, Dmitri, „From Greater Europe to Greater Asia? The Sino-Russian Entente“, Carnegie Moscow Center, 2015.

Tsygankov, Andrei P. ir Pavel A. Tsygankov, „National ideology and IR theory: Three incarnations of the ‘Russian idea’“, *European Journal of International Relations*, 16(4), 2010.

Vareikis, Egidijus, „Rusija 2015. Nesėkmės strategijų kaina“, 2015. <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/e-vareikis-rusija-2015-nesekmes-strategiju-kaina.d?id=68501590>>.

Walicki, Andrzej, *Russia, Poland and Universal Regeneration: Studies on Russian and Polish Thought of the Romantic Epoch*, Notre Dame [Ind.] ; London : University of Notre Dame Press, 1991.

Ware, Owen, „Dialectic of the Past/Disjuncture of the Future: Derrida and Benjamin on the Concept of Messianism“, *Journal for Cultural and Religious Theory*, vol. 5 no. 2, 2004.

Weiler, Joseph H.H., „In the Face of Crisis: Input Legitimacy, Output Legitimacy and the Political Messianism of European Integration“, *Journal of European Integration*, 34:7, 2012.

„So plant Putin das immune Imperium“ *Die Welt*, 2016. <<http://www.welt.de/kultur/literarischewelt/article152605898/So-plant-Putin-das-immune-Imperium.html>>, cituota iš <<https://russian.rt.com/inotv/2016-02-26/Welt-Glavnoe-oruzhie-Putina-protiv>>.

Баталов, Эдуард Яковлевич, *Русская идея и американская мечта*, М.: Прогресс-Традиция, 2009.

Герштейн, И. З., „Фактор мессианизма во внешней политике СССР“, *Вестник Вярского государственного гуманитарного университета*, УДК 327, 2014.

Горский, В., „Русский мессианизм и новое национальное сознание“, *Вестник РСХД*, Nr. 97, 1970.

Дыркова, Л. А., „Концепция русского мессианства в зарубежной славистике (Питер Дункан)“, *Вестник Бурятского Государственного Университета*, Nr. 14, 2009.

Мочульский, Константин Васильевич, *Гоголь, Соловьев, Достоевский*, Москва: Республика, 1995.

Гайдено, Пиам Павловна, *Владимир Соловьев и философия Серебряного века*, М.: Прогресс-Традиция, 2001.

Пастухов, Владимир, „Крестный поход“, 2014. <<http://www.novayagazeta.ru/politics/62873.html>>.

Познер, Владимир Владимирович, „О славянофилах и западниках“, 2016. <<http://pozneronline.ru/2016/02/14175/>>.

Рогожников, Михаил Владимирович, „Что такое “суверенная демократия“, *Эксперт Online*, Nr. 43, 2006. <http://expert.ru/expert/2005/43/43ex-suveren_202/>.

Сивков, Константин. „Социальная сила XXI века — интеллектуальный пролетариат“, *Свободная Пресса*, 2015. <<http://svpressa.ru/roundtable/sptv/119139/>>.

Саркисянц, Мануэль, *Россия и мессианизм. К «русской идее» Н. А. Бердяева*, Изд-во С.-Петербургского университета, 2005. <http://www.redov.ru/istorija/rossija_i_messianizm_k_russkoi_idee_n_a_berdjaeva/p2.php>.

Филатов, М. В., „Мессианство и миссионизм в русской религиозной философии XX в.“, *Лесной Вестник*, 3/2002.

Чиндин, Игорь Викторович, „Революция от социализма или эволюция мессианизма?“, *Вестник ВГУ. Серия: Философия*, № 1, 2010.

Pirminiai šaltiniai:

Бердяев, Николай Александрович, *Истоки и смысл русского коммунизма*, Москва: Наука, 1990.

Бердяев, Николай Александрович, *Русская идея: основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века*, Paris: YMCA-Press, 1971.

Бердяев, Николай Александрович, *Судьба России*, Библиотека Якова Кротова, 1918. <http://krotov.info/library/02_b/berdyaev/1918_15_0.html>.

Достоевский, Фёдор Михайлович, „Объявление о подписке на журнал *Время* на 1861 год, Собрание сочинений в 15 томах. т. 11. Л., *Наука*, Ленинградское отделение, 1993, (Электронная публикация — РБ, 2002—201). <<http://rvb.ru/dostoevski/01text/vol11/1860/74.htm>>.

Ильин, Иван Александрович, „О русской идее“, 1948. <<http://ecsocman.hse.ru/data/651/542/1216/004x20iWANx20iLXIN.pdf>>.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 8 июля 2000 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21480>>.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 3 апреля 2001 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>>.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 18 апреля 2002 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21567>>.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 16 мая 2003 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>>.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 26 мая 2004 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22494>>.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 25 апреля 2005 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>>.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 10 мая 2006 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>>.

Послание Федеральному Собранию Российской Федерации 26 апреля 2007 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>>.

Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2012 года, Москва, Кремль, <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcript/messages/17118>>.

Послание Президента Федеральному Собранию 12 декабря 2013 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/news/19825>>.

Послание Президента Федеральному Собранию 4 декабря 2014 года, Москва, Кремль <<http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/messages/47173>>.

Послание Президента Федеральному Собранию 3 декабря 2015 года, Москва, Кремль, <<http://kremlin.ru/events/president/news/50864>>.

Соловьёв, Владимир Сергеевич, „Духовные основы жизни“, Предисловие к изданию отдельной книгой *Духовных основ жизни* в Брюсселе, издательством "Жизнь с Богом", 1982. <<http://www.vehi.net/soloviev/duhovosnov/0011.html>>.

Троцкий, Лев Давидович, „МАНИФЕСТ КОММУНИСТИЧЕСКОГО ИНТЕРНАЦИОНАЛА К ПРОЛЕТАРИЯМ ВСЕГО МИРА“, *Правда* Nr. 52, 1919. <<http://www.magister.msk.ru/library/trotsky/trotl515.htm>>.

Чаадаев, Пётр Яковлевич, „Апология сумасшедшего“, Б.Н.Тарасов (sud.) *Статьи и письма*, Москва: Современник, 1987.

Сурков, Владислав Юрьевич, „Национализация будущего“, *Эксперт*, Nr. 43, 2006.

Сурков, Владислав Юрьевич, „Основные тенденции и перспективы развития современной России“, *Современная Гуманитарная Академия*, 2006.

Сурков, Владислав Юрьевич, „Русская политическая культура. Взгляд из утопии“, выступление в здании Президиума РАН., *Русский журнал*, 2007.

SUMMARY

Today there are many discussions about the contemporary Russia's politics as well as many analyses made to explain its "irrational" behaviour. Although this "irrationality" seems to be only an illusion. The argument of this work is that the new russian messianism can explain Putin's Russia's politics the best. To analyze the rebirth of russian messianism in contemporary Russia an ideological approach is taken and russian messianism is viewed as a certain ideology.

On the one hand, russian messianism complies with universal messianic ideals, which are understood as a aspiration of a nation to save the whole world using its best features and power. On the other hand, it is a very comprehensive and complex phenomenon which has long history starting from XVIth century and first messianic project of Moscow, the Third Rome. But the „true“ beginning of russian messianic consciousness started only in the XIXth century. The romantic era gave rise to the search of The Russian Idea, which encouraged russian philosophers to develop further messianic ideas. It is extremely important that during communism the mesianic tradition did not dissapear – the messianic ideas were transformed and get a new form. Thus the main question of this work is what are the origins and content of new russian messianism in contemporary Putin's Russia. Therefore four universal elements of messianism are identified. Those are used to analyse the romantic russian messianism of XIXth century-beginning of XXth century and communist russian messianism of XXth century. These main messianic elements are also used to analyse contemporary Russia's messianic rhetoric expressed by president Vladimir Putin and his personal adviser or so-called Kremlin's main ideologist Vladislav Surkov.

The analysis of Presidential Addresses to the Federal Assembly delivered by Vladimir Putin and philosophical texts of Vladislav Surkov reveals a current manifestation of both, romantic and communist russian messianism traditions. Accordingly it can be concluded that the origins of contemporary Russian messianism are lied in romantic and communist messianic traditions. However, contemporary russian messianism can't be identified as a consistent pursue to follow any of previous traditions. One exeption can be made when talking about the concept of sovereign democracy, which is shaping today's Russia's politics. It can be compared to The Russian Idea of romantic era, which was the most important landmark when talking about how to find a proper way for Russia.

When analysing and comparing Putin's and Surkov's texts it was observed how philosophical messianic ideas are expressed in official Russia's rhethoric. Vladislav Surkov is best

known for his ideas about sovereign democracy as the best for Russian nation, its world view and Russian political mind. Putin identifies Russia as a defender of traditional values, democratic ideals, keeper of international law and order. Russia is a very important part of the international community and the recent events, such as Ukrainian crisis or conflict in Syria, where Russia plays an ultimate role. In this context Putin's rhetoric is understood as Russia's historical mission to lead the world. The complex Russian political mind as well as international processes make this contemporary Russian messianism very flexible and attachable to many different situations when seeking to use it to implement certain political intentions. In this way, it might become a serious political tool in the hands of contemporary Russian political elite.

In the face of recent international events, Russia's place in the international community has dramatically changed. For this reason some further researches could be made to analyse how Russia's messianic rhetoric has changed and what direction and form could this new Russian messianism get as an answer to the sanctions and international isolation. Would it be a moderate or a harsh form and how it would shape Russia's future politics?